

Grāmata izdota ar NATO Preses un informācijas biroja atbalstu.

Teksta redaktore *Maruta Dzērve*

Pamatvilcienos darbs uzrakstīts 1996. gada janvārī.

Vāka dizains: *Tenis Nigulis*

Iespiests SIA "N.I.M.S.", reģ. nr. 000323173.

Aspazijas bulv. 24 – 519, Rīgā, LV – 1050.

Tālr. 7225215.

Šis U. Latvija ceļā uz NATO. – Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts,
1996. – 74 lpp.

Latvijas ārpolitikas un drošības koncepcijas nosaka, ka Latvijai jāpanāk iekļaušanos Eiropas Savienībā un NATO – Ziemeļatlantijas Līguma organizācijā. Turpinot Latvijas Ārpolitikas institūta mērķprogrammu informēt Latvijas tautu par starptautiskiem notikumiem un drošības jautājumiem, piedāvājam šoreiz šo grāmatiņu par NATO – organizāciju, kuru dēvē par vissekmīgāko aizsardzības aliansi modernās pasaules vēsturē.

Latvijai ir jau ciešas saites ar šo organizāciju, kas, starp citu, izpaužas arī kopējās militārās apmācībās ar NATO un citām programmas "Partnerattiecības mieram" dalībvalstīm. Pašreiz tiek gatavota jauna NATO iniciatīva – "Partnerattiecības mieram "plus"" (*PfP+*), kas cieši saistīta ar NATO paplašināšanos austrumu virzienā. Uzņemšanas sarunas varētu sākties jau 1997. gadā, bet vairums lietpratēju uzskata, ka Latvija, tāpat kā Igaunija un Lietuva, netiks uzņemta "pirmajā kārtā" un tās varētu – līdz uzņemšanai – piedalīties jaunajā, papildinātajā *PfP+* programmā.

NATO paplašināšanās un Latvijas vieta šajā pasaules miera nostiprināšanas vērienīgajā procesā saista mūsu uzmanību, domājot par mūsu valsts neatkarības nostiprināšanu. Ceru, ka šī publikācija palīdzēs lasītājam iedziļināties un labāk saprast NATO, kā arī Latvijas esošās un topošās attiecības ar šo aizsardzības organizāciju.

Atis Lejiņš

Latvijas Ārpolitikas institūta direktors

Tekstā lietotie saīsinājumi	5
Izmantotās literatūras saraksts	6
Ievads	7
NATO izveidošanas vēsture	8
Situācija Eiropā pēc Otrā pasaules kara	8
Bailes no PSRS un rietumvalstu alianses veidošana	10
Vašingtonas līgums	13
NATO aukstā kara laikā	15
NATO un tās Eiropas "pīlārs" – Rietumeiropas Savienība	21
NATO uzbūve un darbības principi	24
NATO sadarbības virzieni	24
NATO institūcijas	27
NATO un "pasaules jaunā kārtība"	30
NATO pastāvēšanas loģika	31
NATO jaunie mērķi un uzdevumi	32
Ziemeļatlantijas Sadarbības padome	34
"Partnerattiecības mieram"	36
NATO loma miera uzturēšanā	40
NATO paplašināšanas problēma	42
Pētījums par NATO paplašināšanu	44
NATO un Latvija: vēlmes un iespējas	48
Latvijas drošības stāvokļa raksturojums	48
Latvijas un NATO sadarbība	51
Nākotnes izredzes	58
Pielikumi	
NATO attīstības hronoloģija	61
Ziemeļatlantijas līguma pilns teksts	62
Aicinājuma "Partnerattiecības mieram" pilns teksts	66
Piezīmes	71

ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
BALTBAT	Baltijas miera uzturēšanas bataljons
EDSA	Eiropas Drošības un sadarbības apspriede
EDSO	Eiropas Drošības un sadarbības organizācija
EK	Eiropas Kopiena
ES	Eiropas Savienība
NBS	Nacionālie bruņotie spēki
RES	Rietumeiropas Savienība
ZAP	Ziemeļatlantijas Padome
CFSP	<i>Common Foreign and Security Policy</i> - Kopējā ārējā un drošības politika
IFOR	<i>Peace Implementation Force</i> - Miera nodrošināšanas spēki
NACC	<i>North Atlantic Cooperation Council</i> – Ziemeļatlantijas Sadarbības padome
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organization</i> - Ziemeļatlantijas Līguma organizācija
OIP	<i>Office of Information and Press</i> - informācijas un preses dienests
SACEUR	<i>Supreme Allied Commander Europe</i> - NATO Eiropas spēku virspavēlnieks
SACLANT	<i>Supreme Allied Commander Atlantic</i> – NATO Atlantijas spēku virspavēlnieks
SALT	<i>Strategic Arms Limitations Treaty</i> – Vienošanās par stratēģiskā bruņojuma ierobežošanu
VFR	Vācijas Federatīvā Republika

- NATO Communiques 1991* (NOIP, Brussels 1992)
- NATO Communiques 1992* (NOIP, Brussels 1993)
- NATO Communiques 1993* (NOIP, Brussels 1994)
- NATO Final Communiques 1986-1990* (NOIP, Brussels 1990)
- NATO Handbook*, (NOIP, Brussels 1995)
- Ronald D. Asmus and Robert C. Nurick, *NATO Enlargement and the Baltic States*, Survival, vol. 38, no. 2, Summer 1996, pp. 121 – 42.
- Roger Hill, *Political Consultation in NATO*, Wellesley Papers 6/1978 (CIIA, CIS Queen's University)
- Stanley Kober, *The United States and the Enlargement Debate*, Transition, vol I, No.23, December 1995, pp. 5-14.
- John Leech, *Halt! Who Goes Where? The Future of NATO in the New Europe* (Brassey's (UK) 1991)
- Nicholas Sherven (ed.), *NATO's Anxious Birth. The Prophetic Vision of the 1940s* (C. Hurst & Company, London 1985)

Kopš Latvijas neatkarības atjaunošanas ir pagājuši vairāk nekā pieci gadi, un šajā laikā ir formulēti mūsu valsts ārpolitiskās orientācijas pamatvirzieni. To īstenošana nākotnē būs atkarīga ne vien no mūsu stingrās apņemšanās sasniegt vienu vai otru mērķi, bet arī no situācijas attīstības Eiropā un pasaulē kopumā, tādēļ ir vitāli svarīgi sekot līdzi tiem procesiem, kuru attīstība var ietekmēt Latvijas nākotni. Īpaša uzmanība pievēršama to starptautisko institūciju darbībai, kurās Latvija ir ieinteresēta iegūt pilntiesīgas dalībvalsts statusu. Viena no šādām institūcijām ir Ziemeļatlantijas līguma organizācija (NATO) jeb Ziemeļatlantijas aliance.

Aukstā kara gados NATO bija viens no rietumu demokrātisko valstu instrumentiem, ar kuru palīdzību Padomju Savienība tika atturēta no iesaistīšanās plaša mēroga bruņotā konfrontācijā ar kādu no šīs alianses dalībvalstīm. Turklāt, NATO sekmēja savu dalībvalstu savstarpējo sadarbību demokrātijas vērtību sargāšanā un labklājības veicināšanā. Sabrūkot Padomju Savienībai, tika pārtraukta vairāk nekā četrdesmit gadus ilgusī austrumu rietumu konfrontācija un iezīmējās jauna valstu savstarpējo attiecību attīstības perspektīva, kas ir vērsta uz stabilitātes un drošības nostiprināšanu pasaulē.

Lai izprastu NATO attīstības pašreizējās tendences un diskusijas par šīs alianses paplašināšanu, nepieciešams aplūkot arī tos apstākļus, kuru laikā Ziemeļatlantijas aliance tika izveidota un nostiprināta, kā arī līdzekļus, metodes un paņēmienus, ar kuriem organizācija spēja nodrošināt savu dalībvalstu interešu aizsardzību aukstā kara gados. Šī grāmata ir iecerēta šādas izpratnes veicināšanai, un tā aplūko arī tās problēmas un jautājumus, kurus aliance risina mūsdienās. Grāmatā izvērtēta Latvijas virzība uz NATO un pilntiesīgas NATO dalībvalsts statusa iegūšanas problēmas, panākumi un izredzes.

NATO IZVEIDOŠANAS VĒSTURE

SITUĀCIJA EIROPĀ PĒC OTRĀ PASAULES KARA

1945. gads iezīmēja pasaules vēsturē postošākā kara beigas. Eiropas valstīm tas bija gan izaicinājums, gan pagrieziena punkts. Vai otro reizi šajā gadsimtā Eiropa spēs atrisināt kara radītās problēmas un likvidēt tā postošās sekas? Tas bija izaicinājums ne vien politiķiem, bet arī visām Eiropas tautām. Tajā pašā laikā pasaules politikā tika spriests par tādas valstu savstarpējo attiecību sistēmas radīšanu, kas nepieļautu jauna, vēl postošāka kara izcelšanos. Šādas attiecību sistēmas izveidei vajadzēja kļūt par pagrieziena punktu starptautiskās sistēmas attīstībā.

Eiropas demokrātisko lielvalstu – Francijas un Anglijas – varas potenciāls kara postījumu rezultātā bija ievērojami samazināts. Šo valstu ekonomikas atjaunošana nebija domājama bez ievērojamas palīdzības no ārpuses.

Vācija nepilnu 30 gadu laikā bija piedzīvojusi otru sakāvi. Tās ekonomiskais potenciāls bija lielā mērā iznīcināts, un pati valsts bija sadalīta sabiedroto starpā četrās okupācijas zonās. Vācijas turpmākais liktenis kļuva par vienu no būtiskajiem jautājumiem dažādās pēckara miera līguma konferencēs, kur jau no paša sākuma iezīmējās krasas pretrunas starp Rietumu sabiedrotajiem no vienas puses un Padomju Savienību no otras. Rietumvalstu nostāju šajā jautājumā labi raksturo Lielbritānijas ārlietu ministra Ernesta Bevina vārdi: "Mūsu mērķis ir aizsargāt sevi no Vācijas atkārtotas agresijas nākotnē, un vienlaikus šai valstij ir jāatgriežas demokrātisko nāciju saimē".

Vācijas atgriešanās demokrātisko nāciju saimē nozīmētu ne vien tās hegemonisko tieksmju likvidēšanu, bet arī radītu priekšnoteikumus, lai pārējās Rietumeiropas valstis iegūtu sev jaunu un uzticamu sabiedroto. Savukārt Padomju Savienība, uzvaras iedvesmota un rēķinādama iespējas komunisma ideju un sava režīma ekspansijai pasaulē, vēlējās paturēt savu militāro klātbūtni ne vien savā okupācijas zonā Vācijā, bet arī pārējā Eiropas daļā, kuru padomju armija bija atbrīvojusi no vācu okupācijas kara laikā.

Līdz ar Otrā pasaules karu uz Eiropas politiskās skatuves

atkal parādījās Amerikas Savienotās Valstis. Lai arī 1940. gadā šis valsts armija bija mazāka nekā Beļģijas bruņotie spēki, ASV iesaistīšanās karā 1941. gada decembrī bija izšķiroša hitleriskās Vācijas sakāvē. Jau kara beigu posmā iezīmējās ASV pārākums pār tās rietumvalstu sabiedrotajiem, ko galvenokārt nodrošināja tās straujā saimnieciskā izaugsme.

Divu militāro un industriālo lielvalstu – Japānas un Vācijas – sakāve pavēra trešajai – Padomju Savienībai – plašas iespējas savu ekspansionistisko plānu īstenošanai. Tās militārie uzņēmumi turpināja strādāt kara režīmā, apgādājot armijas daļas, kuras joprojām atradās kaujas gatavībā. Līdz 6 milj. vīru vēl 1946. gadā bija liegta iespēja atgriezties savās mājās. Tajā pašā laikā Rietumu demokrātiskās valstis, pildot kara laikā pieņemtās saistības, sāka savu armijas vienību samazināšanu. Lielākā daļa ASV un britu militāro vienību nepilna gada laikā tika demobilizētas un izformētas. ASV, Kanādas un Lielbritānijas kareivju skaits Eiropā pirms un pēc Vācijas sakāves mainījās šādi:

	1945. gads	1946. gads
ASV	3 100 000	391 000
Lielbritānija	1 321 000	488 000
Kanāda	299 000	0

Uzvara pār hitlerisko Vāciju bija rietumvalstu un PSRS ciešas koalīcijas rezultāts. Lielā trijnieka sadarbība īpaši kara beigu posmā lika cerēt, ka pēckara Eiropā šāda kooperācija kopējā miera labā turpināsies. Šo cerību kontekstā vajadzētu aplūkot arī Apvienoto Nāciju Organizācijas nodibināšanu 1945. gada 26. jūnijā. Tomēr jau Jaltas konferencē 1945. gada februārī un vēlāk jūlijā un augustā Potsdamas konferencē kļuva skaidrs, ka valstīm uzvarētājām neizdosies vienoties par vairākiem būtiskiem jautājumiem. Visasākās diskusijas izraisīja Polijas, Vācijas un Austrijas pēckara robežu noteikšana. Padomju Savienība atkārtoti izmantoja savas veto tiesības ANO Drošības padomē, lai bloķētu jebkuru lēmumu, kas bija pretrunā ar šīs valsts līderu interesēm. Tādējādi PSRS obstrukcionistiskās politikas rezultātā ANO tika "izstumta" no pēckara pasaules kārtības veidošanas.

BAILES NO PSRS UN RIETUMVALSTU ALIANSES IZVEIDOŠANA

Apvienoto Nāciju nespēja kļūt par jaunās pēckara kārtības veidošanas virzītājspēku bija dziļi simboliska. Tā atklāja kolektīvās drošības modeļa mazspēju un iezīmēja jaunus spēkus uz starptautiskās politikas skatuves. ASV un PSRS pieaugošā loma mazināja citu valstu nozīmi starptautiskajā dzīvē, līdz beidzot pasaule sadalījās divos naidīgos blokos.

Bipolārā modeļa veidošanos vislabāk varētu raksturot kā soļa-pretsoļa rīcību ASV un PSRS attiecībās, kā rezultātā abas lielvalstis it kā pārklāja pārējās Eiropas valstis. Abas nometnes savas iekšējās struktūras ziņā jau kopš Otrā pasaules kara beigām dažādu faktoru ietekmē veidojās atšķirīgi.

Staļins padomju bloka veidošanas pamatā lika agresīvu ārpolitiku, kurai ar teritoriālas ekspansijas palīdzību bija jānotur kara laikā atbrīvotās Centrāl- un Austrumeiropas valstis savā ietekmes sfērā. Nepilna gada laikā Padomju Savienība ieguva kontroli pār valdībām Budapeštā, Sofijā, Buharestē, Varšavā un Prāgā. Iepriekšējo valdību vietas šajās valstīs ieņēma PSRS atbalstītās komunistiskās partijas; jebkāda opozicionāra darbība tika praktiski aizliegta.

Pēckara posmā PSRS izdarīja gan tiešu, gan netiešu spiedienu uz atsevišķu valstu valdībām arī citos pasaules reģionos. Komunistiskā režīma atbalstītāji aktivizējās Irānā un Turcijā, arī dažās Āzijas zemēs. 1947. gada beigās arī Rietumeiropa, īpaši Itālija un Francija, piedzīvoja komunistisko partiju popularitātes strauju pieaugumu.

PSRS agresīvā ārpolitika, it īpaši Eiropā, atklāti apdraudēja pretējo spēku noietni. 1947. gadā šī noietne vēl tikai veidojās, tādēļ reālu pretdarbību jeb pretsoļus varēja sagaidīt vienīgi no ASV. Amerikas ārpolitika kopš prezidenta H. Trumena inaugurācijas kļuva arvien anti-izolacioniskāka. H. Trumens par savas valsts ārpolitikas pamatuzdevumu izvirzīja miera iedibināšanu Eiropā, kolektīvās drošības sistēmas izveidošanu un jauna pasaules kara nepieļaušanu, turklāt viņš iestājās par Rietumeiropas un ASV ciešāku sadarbību.

1947. gadā Grieķijā Maskavas atbalstītie komunisti mēģināja izdarīt valsts apvērsumu. Ja šie plāni izdotos, Grieķija kļūtu par vēl vienu PSRS satelitvalsti, kas savukārt sekmētu Turcijas zaudēšanu un vājinātu Itālijas stratēģisko pozīciju, kā rezultātā ievērojami mazinātos Rietumu ietekme Vidusjūras valstu reģionā. 12. martā ASV prezidents Kongresā uzstājās ar runu, kurā pieprasīja likumdevēja atbalstu 400 miljonu dolāru piešķiršanai Grieķijas un Turcijas valdībām. Savā runā Trumens izvirzīja koncepciju, kura kļuva pazīstama kā Trumena doktrīna. Tā garantēja atbalstu "brīvām tautām, kuras cīnās pret mēģinājumiem tās pakļaut ar bruņota mazākuma vai ārēja spiediena palīdzību". Runa bija zīme ASV gatavībai uzņemties atbildību par savu sabiedroto drošības garantēšanu.

Eiropa, kas tiko bija pārdzīvojuši postošāko karu savā vēsturē, 1947. gadā piedzīvoja vienu no aukstākajām ziemām. Tā rezultātā kontinenta valstis atradās ekonomiskā sabrukuma priekšā, un vienīgi palīdzība no ārpuses varēja uzlabot stāvokli. 1947. gada 5. jūnijā ASV Valsts sekretārs Dž. Māršals, runādams Hārvardas Universitātē, paziņoja par Eiropas atveseļošanas programmas izstrādi (t. s. Māršala plāns). Plāns paredzēja palīdzības sniegšanu Eiropas valstīm, ja vien tās spēs sadarboties savā starpā. Plāna ietvaros arī Vācijai un PSRS tika piedāvāta finansiāla palīdzība. Staļins to noraidīja, uzskatīdams šo priekšlikumu par rietumvalstu kārtējo mēģinājumu mazināt PSRS varenību.

Lai arī Trumena doktrīna un Māršala plāns bija nozīmīgs ieguldījums Rietumeiropas valstu drošības stiprināšanā, ne viens, ne otrs nedeļa drošības garantijas. Vienīgais veids, kā šīs valstis varēja stiprināt savu suverenitāti, bija apvienošanās militārā aliansē. Zīmīgi, ka tieši Rietumeiropas politiķi bija pirmie, kas sāka īstenot alianses izveidošanas ideju. Tō noteica bailes no PSRS iespējamās ekspansijas, kas apdraudētu vispirmām kārtām tieši Eiropas valstis. 1948. gada 22. jānvārī Lielbritānijas ārlietu ministrs E. Bevins Parīzē ierosināja ideju par rietumvalstu savienības izveidošanu. Šādas savienības galamērķis būtu plašākas Ziemeļatlantijas alianses nodibināšana.

Šī iniciatīva tūlīt guva atbalstu Beniluksa valstīs, kuras

VAŠINGTONAS LĪGUMS

1949. gada 4. aprīlī Vašingtonā parakstītais Ziemeļatlantijas līgums lika pamatu vēsturē veiksmīgākajai valstu aliansei. Divpadsmit parakstītājvalstīm šis organizācijas izveidošana nozīmēja kvalitatīvi jaunu savstarpējo attiecību iedibināšanu. Liekot savus parakstus zem līguma teksta, dalībvalstu pārstāvji pietiekami labi izprata vēsturiskā brīža nozīmīgumu un savas rīcības svaru – jaunās alianses panākumi būs atkarīgi no tā, cik veiksmīgs un laika garam atbilstošs izrādīsies pušu saskaņotais līguma teksts.

Pēckara starptautiskās sistēmas sadalīšanās divās pretējās nometnēs, kā arī pieaugošā spriedze šo nometņu starpā aktualizēja nepieciešamību radīt tādu organizāciju, kas spētu atturēt abu pretējo polu konfrontācijas pāraugšanu bruņotā konfliktā. Apvienoto Nāciju Organizācija, kas bija radīta miera nodrošināšanai pasaulē pēc Otrā pasaules kara, diemžēl izrādījās mazefektīvs instruments šī mērķa īstenošanai. Lai īstenotu efektīvu atturēšanas politiku, alianses veidotājiem bija jāatrod tāds līgumvalstu savstarpējo attiecību modelis, kas, no vienas puses, sekmētu kopējo mērķu sasniegšanu, bet, no otras puses, garantētu katrai dalībnieci pietiekamu autonomiju un iespēju ietekmēt lēmumu pieņemšanu. Vašingtonas sarunu dalībnieki pēc vairāk nekā deviņu mēnešu ilgām konsultācijām vienojās par līguma tekstu, kura būtību un principus var nosacīti iedalīt četros blokos.

1. Līgums kopumā nav vienīgi politiskas un militāras alianses izveidošanas akts. Dokumentā, no vienas puses, tiek apstiprinātas dalībniecības neatņemamās tiesības uz savas suverenitātes aizsardzību ar individuālās un kolektīvās paš aizsardzības līdzekļiem, kā to paredz ANO Hartas 51. pants un, no otras puses, parakstītājvalstis atzīst savstarpējās sadarbības svarīgumu ne vien militāri politiskajā, bet arī ekonomiskajā un sociālajā jomā – ar mērķi nostiprināt demokrātijas, individuālo brīvību un taisnīguma principu neatgriezeniskumu gan pašu mājās, gan valstu savstarpējās attiecībās.
2. Ziemeļatlantijas līguma svarīgāko daļu veido panti, kas nosaka

nekavējoties iestājās sarunās par savienības izveidošanu. Līguma noslēgšanu paātrināja komunistu apvērsums Prāgā 1948. gada 27. februārī, kā rezultātā Čehoslovākija "pievienojās" PSRS satelīvalstu saimei. Jau 17. martā Beļģijas, Francijas, Lielbritānijas, Luksemburgas un Nīderlandes pārstāvji Briselē parakstīja līgumu, kas paredzēja kopējas aizsardzības sistēmas izveidošanu, kā arī sadarbību ekonomikā un citās jomās. ASV prezidents Trumens, uzstādamies Kongresā, aicināja atbalstīt Briseles vienošanos, tomēr ASV oficiālā nostāja joprojām palika atturīga.

Aprīļa sākumā Baltais nams paziņoja, ka ASV ir gatavas vest sarunas par jauna kolektīvās drošības līguma parakstīšanu. ASV Kongress iebilda pret šādu vienpusēju prezidenta paziņojumu, tam bija jāgūst Kongresa apstiprinājums. Abu pušu sarunu rezultātā tika pieņemta t. s. Vandenbergas rezolūcija, kas akceptēja ASV iesaistīšanos tādā drošības aliansē, kas darbotos ANO Hartas ietvaros un kuras mērķis būtu miera nodrošināšana pasaulē. Sarunas par Ziemeļatlantijas līguma parakstīšanu sākās 1948. gada 6. jūlijā. Tā paša gada oktobrī Briseles līguma Konsultatīvā padome paziņoja par pilnīgu uzskatu saskaņotu attiecībā uz jaunā pakta pamatprincipiem. Sarunu puses oficiāli ielūdza Dāniju, Islandi, Itāliju, Norvēģiju un Portugāli pievienoties jaunajam līgumam.

Neskatoties uz PSRS pretspiedienu, 12 valstis 1949. gada 4. aprīlī Vašingtonā parakstīja Ziemeļatlantijas līgumu, ko dalībvalstu parlamenti ratificēja 5 mēnešu laikā. Alianse ieguva nosaukumu "Ziemeļatlantijas Līguma organizācija (*North Atlantic Treaty Organization* – NATO).

Grieķija un Turcija kļuva par Ziemeļatlantijas Līguma organizācijas dalībvalstīm 1952. gada 18. februārī, bet Vācijas Federatīvā Republika par oficiālu alianses locekli kļuva 1955. gada 9. maijā; savukārt Spānija pievienojās pēc daudziem gadiem – 1982. gada 30. maijā.

NATO AUKSTĀ KARA LAIKĀ

Otrā pasaules kara seku rezultātā Eiropa kļuva par divu lielvalstu – ASV un PSRS – sacensības arēnu. Arvien pieaugošā spriedze šo valstu attiecībās ievadīja jaunu starptautiskās sistēmas attīstības posmu, kurš vēsturē pazīstams kā aukstais karš. NATO izveidošanās bija objektīvs šī procesa rezultāts. Alianses attīstību aukstā kara periodā var iedalīt četros posmos.

Pirmo posmu (1945-1955) raksturo organizācijas dalībvalstu darbība, veidojot darbspējīgu un efektīvu alianses funkcionālo mehānismu, NATO pirmās stratēģijas izstrādāšana kā arī mēģinājumi integrēt Vācijas Federatīvo Republiku Rietumu drošības struktūrās. Šo periodu iezīmēja arī alianses pirmā paplašināšanās – kā iepriekš minēts, 1952. gadā 12 Vašingtonas līguma parakstītājvalstīm pievienojās Grieķija un Turcija, bet 1955. gadā – Rietumvācija.

Līdz ar Vašingtonas līguma spēkā stāšanos NATO dalībvalstis sāka alianses struktūru un turpmāko aizsardzības plānu veidošanu. Šī procesa iznākums pamatā aplūkojams kā atbilde uz diviem notikumiem: 1949. gadā Padomju Savienība izdarīja savu pirmo kodolspīdzieni, kas izbeidza ASV militāro pārsvaru pār PSRS, un Korejas kara izcelšanās 1950. gada jūnijā izraisīja rietumvalstis bailes par sadalītās Vācijas nākotni. Ja PSRS varēja atbalstīt Ziemeļkorejas invāziju Dienvidkorejā, vai tā necentīsies izmantot savā kontrolē esošo Austrumvāciju, lai līdzīgā veidā apdraudētu Rietumvāciju un vēlāk visu Eiropu? Daudzi Rietumu politiķi uzskatīja, ka PSRS parastā bruņojuma lielais pārsvars Eiropā un augošais kodolpotenciāls dod pamatu šādām bažām.

Šajā situācijā vienīgā pareizā atbilde bija NATO valstu parastā bruņojuma palielināšana līdz līmenim, kas nodrošinātu pietiekamu abu pušu spēka līdzsvaru uz zemes. 1950. gada septembrī Ziemeļatlantijas Padome (ZAP) akceptēja pirmo NATO stratēģisko koncepciju, kas paredzēja Rietumeiropas aizsardzību uz austrumu robežām ar parastajiem spēkiem; kodolieroči tiktu lietoti tikai šādas aizsardzības neveiksmes gadījumā. Tajā

alianses militārās darbības pamatprincipus. Dalībvalstis vienojas, ka agresija vai draudi kaut pret vienu dalībvalsti tiks uzverti kā agresīvs akts pret visām. Būtībā šis ir t. s. "trīs musketieru" princips – viens par visiem, visi par vienu – iemiejums līgumā. Tajā pašā laikā konflikta vai tā draudu gadījumā katra dalībvalsts patur tiesības rīkoties pēc saviem ieskatiem, un objektīvu apstākļu dēļ katras valsts ieguldījums alianses darbībā ir atšķirīgs. Gadījumos, kad tiek apdraudēta kādas dalībvalsts suverenitāte, teritoriālā integritāte vai drošība, NATO valstis nekavējoties uzsāk savstarpējas konsultācijas turpmākās rīcības saskaņošanai. NATO valstis, lai nodrošinātu militāro draudu ātru un efektīvu novēršanu, miera laikā attīsta savu bruņoto spēku potenciālu gan individuāli, gan savstarpēji sadarbojoties.

3. Alianses darbības nodrošināšanai puses vienojās par padomes izveidi, kurā tiktu pārstāvēta katra dalībvalsts un kura vajadzības gadījumā spētu nekavējoties sanākt kopā un apspriesties. Padomes izveidošana lika pamatu NATO institucionālajai attīstībai vēlākajos gados.
4. Lēmumi par alianses rīcību tiek pieņemti pēc vienprātības jeb konsensusa principa, t. i., visām pusēm savstarpēji vienojoties. Šāds lēmuma pieņemšanas mehānisms nodrošina pušu līdztiesību, izlemjot jebkuru darba kārtības jautājumu. Īpašu nozīmi šis princips iegūst tad, kad Ziemeļatlantijas līgumam pievienojas jauna dalībvalsts – lai tas notiktu, nepieciešams iegūt visu NATO dalībvalstu piekrišanu. No vienas puses, tas ievērojami sarežģī alianses paplašināšanu, bet, no otras puses, tas garantē tās darbības efektivitāti.

Līgumam nav noteikta darbības termiņa. Jebkura no dalībvalstīm var ierosināt izmaiņas līgumā un pat paziņot par savu izstāšanos. Tajā pašā laikā līguma turpmākā pastāvēšana ar šādu dalībvalsts vienpusējas rīcības aktu netiek apdraudēta. Jāpiebilst, ka neviena NATO locekle vēl ne reizi nav izmantojusi šīs tiesības.

pašā laikā NATO turpināja tālāk veidot alianses struktūras un vienotu aizsardzības sistēmu, kas pamatā tika pabeigta 50. gadu beigās¹. Starptautisko attiecību literatūrā šo laikposmu alianses attīstībā devē par "stratēģiskās neskaidrības" (*strategic ambiguity*) periodu². Rietumu bailes par līdzīgu PSRS ekspansiju Eiropā izrādījās pārspīlētas, un arī alianses parastā bruņojuma kāpinājums ievērojami apgrūtināja jau tā sarežģīto situāciju tās dalībvalstīs. Sekoja kārtējā uzsvara maiņa NATO stratēģiskajā koncepcijā, atkārtoti atvēlot prioritāru lomu kodolieročiem.

Alianses paplašināšana 1952. gadā, uzņemot Grieķiju un Turciju, bija virzīta uz NATO robežu "atbīdīšanu" tālāk nost no Eiropas centra un ietekmes palielināšanu Vidusjūras valstu baseinā. Savukārt, Vācijas uzņemšana veicināja šīs valsts iesaistīšanu Rietumu kolektīvās drošības sistēmā, it īpaši, ja izceltos alianses un PSRS bruņots konflikts.

Posmā no 1956. līdz 1967. gadam, neskatoties uz zināma atslābuma pazīmēm PSRS un ASV attiecībās³ vispārējais Austrumu-Rietumu klimats pasliktinājās. Atbildot uz NATO rīcību, uzņemot Vācijas Federatīvo Republiku aliansē, Padomju Savienība 1955. gada maijā parakstīja līgumu (t. s. Varšavas paktu) ar savām Eiropas satelītvalstīm par NATO aliansei pretēja militāra bloka izveidi.⁴ Abu pušu attiecības vēl vairāk saasinājās, kad PSRS karaspēks apspieda 1956. gada tautas revolūciju Ungārijā un kad padomju diplomāti vairākkārt izjauca sarunas pēckara Vācijas problēmas noregulēšanā.

1956. gada Ziemeļatlantijas Padomes ārlietu ministru decembra tikšanās reizē Kanādas, Itālijas un Norvēģijas pārstāvji iesniedza ziņojumu par priekšlikumiem NATO valstu sadarbībai nemilitārajās jomās (t. s. Triju komisijas ziņojums). Dokumenti, ko padome apstiprināja, paredzēja dalībvalstu konsultācijas un sadarbību jebkurā gadījumā, kad tieši vai netieši tiek apdraudēta to drošība.

Triju komisijas ziņojumā ietvertie pasākumi bija galvenokārt virzīti uz NATO iekšējās vienotības nostiprināšanu, bet arī aktīvi turpinājās darbs pie alianses stratēģiskās koncepcijas pilnveidošanas. Jaunā NATO militārā doktrīna Ziemeļatlantijas

padomē tika apstiprināta 1954. gada decembrī. Tā paredzēja brīdinājumu lietot kodolieročus pat gadījumā, ja agresors kā iebrukuma instrumentu lietotu parastos spēkus, savukārt NATO vienības kalpotu kā spēks, kas noturētu pretinieka uzbrukumu tik ilgi, kamēr tiktu pielietoti kodolieroči tieši pret ienaidnieka teritoriju.

Jaunā stratēģija, kas ieguva "masīvās atmaksas" (*massive retaliation*)⁵ nosaukumu, izraisīja dalītu attieksmi sabiedroto vidū. NATO Eiropas valstis paļaušanos vienīgi uz ASV kodolpotenciālu uzskatīja par stratēģisku kļūdu, jo PSRS pieaugošais kodolspēku attīstības līmenis līdzsvaroja alianses īstenoto atturēšanas politiku, tādējādi padarot to par abpusēju. Ierobežota konflikta gadījumā piemērotu parasto spēku trūkums NATO rīcībā dotu ievērojamas priekšrocības Padomju Savienībai.

1957. gadā tika nolemts palielināt alianses parasto spēku skaitlisko lielumu līdz līmenim, kas nodrošinātu pietiekami ilgas "pauzes" ieturēšanu, kuras laikā Padomju Savienības līderi pārliedzinātos par kodolkara postošajām sekām un tādējādi atturētos no konflikta turpmākās eskalācijas. Tomēr arī šāda attīstība pilnībā neapmierināja Lielbritāniju, Vāciju un Franciju, kurām tagad bija jāuzņemas galvenie izdevumi, kas saistīti ar parasto spēku palielināšanu.

1967. gada maijā Francija paziņoja, ka tā izstājas no alianses militārās vadības struktūras.⁶ Prezidents de Gollis uzskatīja, ka amerikāņu NATO politika, kas bija vērsta uz zināmu "darba dališanu" sabiedroto starpā attiecībā uz bruņojumu, ir nesavienojama ar Francijas interesēm izveidot neatkarīgu ārpolitiku, kas tiktu balstīta uz tās pilnā kontrolē esošiem kodolieročiem. De Gollis neapmierināja arī ASV līderības politika aliansē, jo vienīgi Franciju viņš redzēja kā galveno Eiropas politikas veidotāju, kam būtu nozīmīga loma PSRS un Vācijas tuvināšanā. Līdz ar Francijas izstāšanos no militārās vadības struktūras radās iespēja panākt saskaņu starp ASV un alianses Eiropas dalībvalstīm jaunas stratēģiskās koncepcijas izstrādāšanā.⁷

Trešo posmu (1967-1969) alianses attīstībā aukstā kara laikā raksturo trīs galvenie notikumi. Francijas izstāšanās no alianses

militārās vadības un ar to saistītie NATO iekšējās pārkārtošana darbi, jaunas militārās stratēģijas izstrādāšana un t. s. Hārmel ziņojuma apstiprināšana. Divi pēdējie notikumi noteica alianse: "arējo" politiku līdz pat aukstā kara beigām.

Izstājoties no NATO Militārās komitejas, Francija atsauc savu personālu no militārās vadības mītnēm, izbeidza savu bruņoto spēku līdzdalību aliansē, kā arī pieprasīja, lai pārējās NATO dalībvalstis izbeidz savu vienību, militārā personāla un kara bāžu atrašanos Francijas teritorijā. Lai arī Francija saglabāja dalību Vašingtonas līgumā un Ziemeļatlantijas padomē, aliansei bija jāpārkārto savu institūciju militārā daļa, kas prasīja jaunus kompromisus un resursu ieguldīšanu. Tika veikta virkne reformu, kuru rezultātā ar aizsardzību saistīto jautājumu izlemšanu uzticēja 1963. gadā izveidotajai Aizsardzības plānošanas komitejai.

1967. gada 9. maijā Ziemeļatlantijas Padome oficiāli apstiprināja NATO jauno stratēģisko koncepciju, kura paredzēja alianses militāro struktūru pilnveidošanu līdz stāvoklim, kas ļautu dot pretsparu jebkādai Varšavas pakta militārai agresijai. Piemēram, ja PSRS kā agresijas līdzekli lietotu parastos spēkus, tad aliansei jābūt spējīgai sniegt prettriecienu tieši šajā līmenī, bet zaudējuma gadījumā karadarbība tiktu turpināta jau augstākā līmenī. Viens no pētniekiem šādi raksturoja NATO "piemērotās atbildes" (*flexible response*) stratēģiju⁸: "NATO doktrīna ir tāda, ka mēs [NATO – autora piezīme] cīnīsimies ar parastajiem ieročiem, kamēr zaudēsim, tad cīnīsimies ar taktiskajiem kodolieročiem, kamēr atkal zaudēsim, un tad uzspriecināsim visu pasauli." Jaunās stratēģijas rezultātā mazinājās alianses atkarība tikai no kodolieročiem un parasto spēku skaita Eiropā tika palielināts, amerikāņiem un eiropiešiem vienojoties par savstarpējiem kompromisiem.

1967. gada decembrī NATO pieņēma dokumentu, kas pazīstams kā Hārmela ziņojums vai doktrīna. Tajā tika nosprausti NATO nākotnes politikas pamatprincipi un galvenie mērķi. No vienas puses, Hārmela doktrīna paredzēja virkni pasākumu spriedzes mazināšanai Austrumu-Rietumu attiecībās, bet, no otras

pusēs, tā uzsvēra nepieciešamību joprojām pilnveidot alianses aizsardzības un atturēšanas spēka potenciālu. Pirmajam mērķim ASV un citas dalībvalstis ierosināja vairākas starptautiskas konferences atbrūņošanās jautājumos, bet otrajam – centās nodrošināt "piemērotās atbildes" stratēģijas lietošanas iespējas.

Ceturto posmu (1969-1977) NATO attīstībā aukstā kara laikā iezīmēja vispārējs atslābums jeb *détante*^{*} Austrumu-Rietumu attiecībās. ASV prezidents Ričards Niksons 1969. gadā kādā savā runā paziņoja: "Pēc konfrontācijas perioda mēs ieejam sarunu ērā." Šādu notikumu pavērsienu ievadīja vairāku līgumu parakstīšana Vācijas jautājumā, un tas sasniedza kulmināciju, kad 1971. gada septembrī ASV, Lielbritānija, Francija un PSRS parakstīja četrpusēju vienošanos, kas regulēja Berlīnes statusu. Austrumu-Rietumu attiecību atkušņa augstākais punkts iestājās 1975. gadā, kad 33 Eiropas valstis kopā ar ASV un Kanādu EDSA (Eiropas Drošības un sadarbības apspriedes) procesa ietvaros parakstīja Helsinku nolīguma aktu. Pamatu optimismam deva arī 1973. gadā Vinē atklātās sarunas par bruņoto spēku savstarpēju un līdzsvarotu samazināšanu Eiropā, kā arī ASV un PSRS 1972. un 1974. gadā parakstītās vienošanās par stratēģiskā bruņojuma ierobežošanu (SALT un SALT 2).

NATO šajā laika posmā galvenokārt bija kā rietumvalstu konsultāciju forums, kas koordinēja šo valstu nostāju EDSA procesa laikā, un izstrādāja alianses vienotu pozīciju jautājumā par bruņojuma samazināšanu Eiropā. Attiecībā uz procesiem alianses iekšienē jāatzīmē t. s. NATO "trešās dimensijas" jeb nemilitāro un nepolitisko sadarbības jomu aktivizēšana, kas izpaudās dažādu zinātnisku projektu izstrādāšanā un ieviešanā.

Septiņdesmito gadu beigās starptautiskās spriedzes atslābumu atkal nomāca jauns konfrontācijas vilnis. Ja Helsinku Nobeiguma dokumenta parakstīšana bija viens no nozīmīgākajiem sasniegumiem Austrumu-Rietumu spriedzes mazināšanā, tad 70. gadu beigu notikumi liecināja, ka atsevišķu politiķu un pētnieku optimisms ir bijis maldīgs. Padomju Savienība 1977. gada beigās

^{*} starptautiskajā politikā – savstarpējo attiecību saspīlējuma atslābums. (– aut.)

NATO UN TĀS EIROPAS "PĪLARS" – RIETUMEIROPAS SAVIENĪBA

NATO izveidošanai pamatā bija pēckara Eiropas politiķu bažas par savu valstu nākotni augošo PSRS draudu un kara nodarīto postījumu dēļ. 1948. gada Briseles vienošanās lika pamatus arī kādai citai drošības organizācijai – Rietumeiropas Savienībai (RES). Kopš tā laika diskusijas par šīs organizācijas statusu ārpus NATO vai pat tās iekšienē ik pa brīdi risinās ar jaunu sparū.

RES priekštece Rietumu Savienība, kura tika izveidota līdz ar Briseles līguma noslēgšanu, bija pirmā pēckara drošības organizācija Eiropā. Lai arī šīs savienības dibināšanas dokuments paredzēja dibinātājvalstu (Lielbritānijas, Francijas, Luksemburgas, Beļģijas un Nīderlandes) sadarbību saimnieciskajā, sociālajā un kultūras laukā, par organizācijas stūrakmeni tika uzskatīts līguma 4. punkts – dalībvalstu apņemšanās sniegt militāru palīdzību jebkurai līguma dalībvalstij, ja šāda nepieciešamība rastos. Savienības nodibināšana bija ne vien tās dalībvalstu savstarpējo drošības garantiju iegūšana, bet arī skaidrs apliecinājums dalībvalstu gatavībai sadarbībai.

Līdz ar NATO, Eiropas Ekonomiskās sadarbības organizācijas, Eiropas Padomes un Eiropas Ogļu un tērauda apvienības izveidošanos Briseles līgumā ietvertās Rietumu Savienības funkcijas faktiski pārgāja šo organizāciju pārziņā. Tomēr daudzi Eiropas politiķi uzskatīja, ka savu valstu drošības garantēšanai un NATO nosprausto mērķu sasniegšanai nepieciešams turpināt attīstīt Briseles līguma dalībvalstu sadarbību militārajā jomā. Šāda sadarbība notiktu NATO ietvaros. 1954. gada oktobrī NATO valstu ārlietu ministri, tiekoties Parīzē, vienojās par šādām pārmaiņām Eiropas drošības sistēmas struktūrā:

- 1) tika atzīta Vācijas Federatīvās Republikas neatkarība un līdz ar to izbeigta šīs valsts okupācija;
- 2) Rietumvācija un Itālija pievienojās Briseles līgumam¹¹ un Rietumu Savienība tika pārdēvēta par Rietumeiropas Savienību

sāka vidēja darbības rādiusa kodolraķešu SS 20 izvietošanu Austrumeiropā, kas ievērojami mazināja rietumvalstu drošību un prasīja to nekavējoties atbildes rīcību. Arī cilvēktiesību jomā PSRS parādīja nevēlēšanos pildīt pieņemtās saistības: deklaratīvi aicinādama uz attiecību ar Rietumiem turpmāku uzlabošanu, PSRS 1979. gada decembrī iebruka Afganistānā, tādējādi demonstrēja ma vārdu un darbu nesaskaņu savā politikā.

NATO dalībvalstis, uzskatīdamas Padomju Savienības rīcību par draudu savai drošībai, reaģēja nekavējoties. 1979. gada decembrī Ziemeļatlantijas padome apstiprināja alianses turpmākās rīcības pamatprincipus. Pamatojoties uz Hārmela doktrīnas formulu "atturēšana un dialogs", tika atzīts par nepieciešamu attiecībās ar PSRS realizēt t. s. divvirzienu "double-track" politiku: no vienas puses, aicināt turpināt abu pušu iesākto dialogu un, no otras puses, modernizēt NATO rīcībā esošos vidēja darbības rādiusa kodolieročus un izvietot tos Eiropā.

Notikumi Afganistānā liecināja ne vien par PSRS nekonsekvenci, pildot valsts starptautiskās saistības, bet arī atklāja 70. gadu atslābuma politikas nepilnības – tā bija vērsta uz starptautisko attiecību spriedzes mazināšanu, tomēr nespēja nodrošināt pretējo pušu tuvināšanos. Tāpēc 80. gadu vidū austrumu-rietumu attiecību normalizācijas un tuvināšanās nolūkā alianses dalībvalstis izstrādāja savstarpējas uzticības veicināšanas ("confidence building") politiku, kas tika praktiski īstenota pēc Mihaila Gorbačova stāšanās PSKP ģenerāļsekretāra amatā 1985. gada martā, kam sekoja Varšavas militārā bloka sabrukums.¹⁰

(RES), un tajā tika izdarītas dažas strukturālas pārmaiņas. Vācija tika uzaicināta pievienoties NATO, un tas bija ne vien garants Vācijas drošībai, bet arī ieguvums pašai aliansei;

- 3) tika radīts mehānisms Vācijas "atdzimšanas" kontrolēšanai RES un NATO ietvaros;
- 4) ASV un Lielbritānija izteica gatavību saglabāt savas bruņotās vienības Eiropā tik ilgi, cik būs nepieciešams.

RES, kas tika iecerēta kā NATO Eiropas pīlārs, aukstā kara gados darbojās galvenokārt kā konsultatīva organizācija, t. i. paliekot Ziemeļatlantijas alianses ēnā. Laikposmā no 1966. gada, kad ar RES līdzdalību tika atrisinātas nesaskaņas Francijas un Vācijas starpā par Zāras apgabala turpmāko likteni, līdz 1984. gadam, kad organizācija piedzīvoja t. s. "reaktivācijas" periodu, RES kontrolēja Vācijas un Itālijas bruņoto spēku attīstību, kā arī spēlēja tilta lomu Lielbritānijas un Eiropas Kopienas dialoga uzturēšanā, jo līdz pat 1973. gadam Francijas negatīvās nostājas dēļ Lielbritānija netika uzņemta EK.

Šādu "klusējošās" organizācijas tēlu RES saglabāja līdz pat 1983. gada beigām, kad Francijas prezidents F. Miterāns ierosināja, ka šai organizācijai būtu jāklūst par pamatu Eiropas aizsardzības identitātes veidošanā. F. Miterāna priekšlikums ātri guva atsaucību VFR ārpolitikas veidotāju aprindās, jo jaunā koncepcija būtu labs pamats abu valstu sadarbības stiprināšanai. Iniciatīvai sekoja vairākas konferences šajā jautājumā, līdz 1987. gada oktobrī Hāgā RES dalībvalstis pieņēma Eiropas drošības interešu platformu, kurā teikts, ka RES dalībvalstis apņemas "attīstīt vēl saliedētāku Eiropas kopību, kas vēl efektīvāk īstenotu solidaritātes saistības", ko tās uzņēmušās RES un NATO ietvaros. Lai arī Hāgas platforma visumā palika "uz papīra", RES reaktivācijas periodam bija raksturīga iesaistīšanās dažu starptautisku problēmu risināšanā. Pirmkārt, līdz ar Spānijas iestāšanos NATO tika noregulētas nesaskaņas ar ASV par tās kodolieroču izvietošanu Spānijas teritorijā, kā arī nodrošināta Spānijas līdzdalība NATO militārajā plānošanā. Otrkārt, laikā no 1980. līdz 1988. gadam Irānas Irākas kara laikā – RES valstis koordinēja savu jūras spēku klātbūtni Persijas līcī, kā arī noturēja

politiskas konsultācijas organizācijas ietvaros. Treškārt, Irākas iebrukuma laikā Kuveitā 1990. gadā ASV vadītie apvienotie spēki izmantoja Ziemeļatlantijas alianses un RES iepriekšējās sadarbības pieredzi, īstenojot ANO Drošības Padomes pieņemtās rezolūcijas par Kuveitas atbrīvošanu. Šo pieredzi dalībvalstis izmantoja arī vēlāk, 1992. gada beigās piedalīdamās embargo uzturēšanas operācijās bijušajā Dienvidslāvijā.

Diskusijas par RES un Eiropas drošības un aizsardzības identitātes nākotni ieguva jaunu spēku pēc Māstrihtas līguma par Eiropas Savienību (ES) parakstīšanas 1992. gadā. Līguma 5. nodaļā "Nolikums par kopīgu ārpolitiku un drošības politiku" teikts, ka no RES, "kas ir (Eiropas) Savienības attīstības neatņemama sastāvdaļa", tiek prasīts "rūpīgi izstrādāt aizsardzībai nozīmīgus Savienības lēmumus un īstenot attiecīgus pasākumus", kā arī "Savienības kopīgajai politikai ... nebūs iebildumu pret individuālo dalībvalstu drošības un aizsardzības politikas īpašo raksturu, tā respektēs dalībvalstu pienākumus pret Ziemeļatlantijas līgumu, un tā būs savienojama ar NATO ietvaros veidoto drošības un aizsardzības politiku".

Māstrihtas līgums deva jaunu impulsu RES statusa palielināšanai, tomēr konflikts bijušajā Dienvidslāvijā uzskatāmi parādīja, ka arī šie nodomi ir visai tālu no šīs organizācijas pašreizējām iespējām. Bez NATO aktīvas iejaukšanās konflikta atrisināšana nebija pa spēkam ne ES, ne RES. Diemžēl šodien vairums jautājumu par organizācijas nākotni ir joprojām atklāti. Zināmu skaidrību varētu ieviest Eiropas Savienības 1996. gada starpvaldību konference, kur arī tiek apspriesta Eiropas Kopējās Ārlietu un Drošības politikas (*Common Foreign and Security Policy* – CFSP) nākotne. Iespējams, ka RES turpinās pildīt savu duālo lomu, no vienas puses, attīstoties kā Eiropas aizsardzības institūcija, bet no otras – stiprinot Ziemeļatlantijas alianses Eiropas pīlāru jeb balstu.

NATO SADARBĪBAS VIRZIENI

NATO ir alianse, ko veido neatkarīgas valstis, kuras, iesaistīdamās tajā, nezaudē savu suverenitāti – t. i., NATO nav pārnacionāla organizācija. Katra dalībvalsts aliansē ir vienlīdzīga ar pārējām. Ziemeļatlantijas Padomē, kas ir alianses galvenais lēmējorgāns, lēmumu pieņemšana ir balstīta uz t. s. konsensusa jeb vienprātības principu – jebkura dokumenta apstiprināšanai padomē ir vajadzīga visu 16 NATO dalībvalstu piekrišana. Lai nodrošinātu šāda mehānisma darbību un panāktu pieņemto lēmumu īstenošanu, dalībvalstīm gan kopējiem spēkiem, gan individuāli jāsadarbojas vairākos virzienos, no kuriem var izdalīt trīs galvenos: politiskais, militārais un zinātniski pētnieciskais.

Sadarbība politiskajā jomā. Cieša politiskā sadarbība NATO valstu starpā ir atkarīga no tā, cik lielā mērā dalībvalstu valdības ir informētas par notikumiem, kas norisinās katrā no tām, kā arī no dalībvalstu ārpolitiskās darbības. Ja valstis, iestādāmās aliansē, apņemas savus ārpolitiskos lēmumus un darbību nepretstatīt organizācijas kopējiem mērķiem, kā to nosaka arī Vašingtonas līguma 8. pants, šo apņemšanos var pildīt vienīgi savstarpēju konsultāciju un ciešas sadarbības ceļā. Tādēļ viens no svarīgākajiem dalībvalstu uzdevumiem ir rūpēties par savstarpēju informācijas apmaiņu jau katras atsevišķas valsts lēmumu pieņemšanās procesā.

Konsultāciju un sadarbības pamatā ir atziņa, ka NATO spēš panākt savu mērķu īstenošanu vienīgi tad, ja alianses valstis būs politiski un saimnieciski pietiekami cieši saistītas viena ar otru. Hārmela ziņojumā alianses dalībvalstis vēlreiz apliecināja: "Kā neatkarīgām valstīm, pusēm nav pienākums pakļaut savu politiku kolektīviem lēmumiem", tomēr alianses uzdevums ir palīdzēt dalībvalstīm "lemt par savu politiku, rēķinoties ar pārējo pušu mērķiem un problēmām".

Galvenais alianses konsultāciju orgāns ir Ziemeļatlantijas Padome, kur pastāvīgi notiek viedokļu apmaiņa pušu starpā. Tomēr arī citas institūcijas ir nozīmīgas šajā procesā. Balstoties uz NATO struktūru, alianses dalībvalstīm ir iespēja konsultēties gan formāli, gan neformāli šādos līmeņos:

- apmaiņa ar viedokļiem un informāciju;
- jau pieņemto lēmumu vai veiktās rīcības apspriešana;
- gatavojamo lēmumu apspriešana ar mērķi iegūt sabiedroto komentārus, atbalstu vai iebildumus;
- diskusijas ar mērķi panākt pušu vienprātību dažādos jautājumos;
- konsultācijas, kuru mērķis ir alianses kopīga lēmuma izstrādāšana un pieņemšana.

NATO valstu saimnieciskās sadarbības pamats rodams Vašingtonas līgumā, kura otrais pants nosaka, ka partneri turpmākot centīsies izvairīties no to saimniecisko politiku konfrontācijas, kā arī darīs visu iespējamo saimnieciskās sadarbības nodrošināšanai. Vienlaikus NATO cenšas izvairīties no citu organizāciju, kuru pamatuzdevums ir saimniecisku jautājumu risināšana, funkciju dublēšanas. Tādēļ alianse ir forums, kurā saimnieciskie jautājumi tiek analizēti dalībvalstu drošības kontekstā.

Ne mazāk svarīga alianses politiskās darbības sastāvdaļa ir t. s. "sabiedriskā diplomātija". Tās nepieciešamība izriet no alianses uzbūves principiem – NATO veido 16 atšķirīgas un neatkarīgas valstis, kuru valdības saskaņā ar demokrātijas principiem īsteno savu tautu gribu. Pašmāju atbalsta iegūšanai NATO valstu valdībām gan kolektīvi ar NATO Informācijas un Preses dienesta (*Office of Information and Press – OIP*) palīdzību, gan individuāli jāveic liels izskaidrošanas darbs.

OIP ir galvenā institūcija, kas veido tiltu starp aliansi un dalībvalstu un citu zemju nacionālajām sabiedrībām. Pēc aukstā kara šīs institūcijas darbības lauks ir ievērojami paplašinājies un aizsniedz Centrāl- un Austrumeiropas valstis, kuras atrodas pārejas posmā no totalitārisma uz demokrātiju. Saikne starp aliansi un sabiedrību tiek nodrošināta ar daudzveidīgu informāciju: tiek uzņemtas dažādas filmas, TV pārraides u. c. vizuālā informācija par NATO izveides vēsturi, pamatuzdevumiem un šodienas

problēmām; ik gadu vairāk nekā 20 tūkst. interesentu apmeklē NATO vadības mītnes, lai tiktos ar organizācijas vadītājiem un ekspertiem; sevišķa uzmanība tiek veltīta jauniešu informēšanai un izglītošanai, organizējot dažādus seminārus, nometnes un apmaiņas programmas; tiek izdotas publikācijas par NATO aktualitātēm un starptautisko stāvokli; ir izveidotas vairākas stipendiju programmas, kas domātas arī pētniekiem no Cenrāl- un Austrumeiropas; tiek piešķirtas dažādas prēmijas.

NATO aizsardzības politika. Kopš Vašingtonas līguma spēkā stāšanās NATO pamatuzdevums ir atturēt potenciālu agresoru no iesaistīšanās bruņotā konfliktā ar kādu no alianses dalībvalstīm. Tāpēc nepieciešama vienotas NATO valstu aizsardzības politikas izstrāde un militārā potenciāla pastāvīgu uzturēšana. To apgrūtina 16 dalībvalstu dažādais ģeogrāfiskais novietojums; tādēļ, veidojot NATO kopējo aizsardzības politiku, jāņem vērā katras dalībvalsts intereses un iespējas.

Beidzoties aukstajam karam, ir mainījušies priekšstati par draudiem Eiropas drošībai. Plaša mēroga militāra konfrontācija vairs netiek uzskatīta par galveno briesmu avotu, tomēr pastāv vairāki jauni drošības riska faktori: kodolieroču izplatība, dažādi lokālie konflikti, terorisms u. c. 1991. gadā tika pieņemta jauna NATO stratēģiskā koncepcija, kas drošību transatlantiskajā telpā aplūko caur dažādu politisko, ekonomisko, sociālo, vides un, protams, aizsardzības faktoru prizmu. Nākotnē alianses drošības politika saskaņā ar jauno stratēģiju tiks balstīta uz trim savstarpēji papildinošiem elementiem: dialogu, sadarbību un kolektīvās aizsardzības potenciāla uzturēšanu. Katrs no šiem drošības politikas elementiem ir vērsts uz jebkāda konflikta atrisināšanu mierīgā ceļā.

NATO "trešā dimensija". Kopš 50. gadu beigām NATO dalībvalstu sadarbība nemilitārajās jomās, īpaši zinātniski pētnieciskajā, ir kļuvusi par neatņemamu alianses darbības sastāvdaļu. 1957. gadā tika nodibināta NATO Zinātnes komiteja, kuras mērķis ir veicināt zinātnes attīstību dalībvalstīs, kā arī attīstīt

sadarbību šo valstu pētnieku starpā. Sākot no 70. gadiem, sevišķa uzmanība tiek veltīta pētījumiem vides aizsardzībā. Ir nodibinātas vairākas stipendijas, tiek organizētas dažādas zinātnieku apmaiņas programmas, semināri un citi pasākumi.

NATO INSTITŪCIJAS

Viens no Ziemeļatlantijas Līgumu organizācijas veiksmīgas pastāvēšanas galvenajiem cēloņiem ir tās unikālā institucionālā uzbūve. Alianses pamastuktūra tika radīta jau tās veidošanas gados, tomēr, laikam ritot, tā vairākkārt tikusi uzlabota, integrējot vienotā mehānismā militārās un civilās struktūras (skat. zīmējumu 29. lpp).

Ziemeļatlantijas Padome (ZAP) ir galvenā lēmumu pieņemšanas institūcija, kā arī dalībvalstu konsultāciju forums par jebkuru jautājumu, kas saistīts ar drošību. Padome savas sesijas un sēdes var noturēt dažādos līmeņos: 16 dalībvalstu vēstnieku (pastāvīgie pārstāvji) sesijās (šādas sesijas nedēļas laikā notiek vairākas reizes), ārlietu ministru vai valstu vadītāju līmenī; toties pieņemto lēmumu juridiskais spēks ir vienāds neatkarīgi no tā, kādā līmenī tie pieņemti. Ministru un valstu vadītāju līmenī padome sanāk kopā divas reizes gadā, bet, ja nepieciešams – arī biežāk. Starptautisku krīžu gadījumos NATO vēstnieku sēde tiek sasaukta nekavējoties – stundas laikā.

Jebkurā no minētajiem līmeņiem tiek apspriesti jautājumi, kas skar praktiski visas alianses darbības puses. Vēstnieki informē cits citu par savu valstu valdību nostāju apspriežamajā jautājumā un, iepazīnušies ar savu kolēģu viedokli, sagatavo ziņojumus nacionālajām valdībām, kuras savukārt izdara galīgo slēdzienu. Pieņemot lēmumus, nepieciešama ZAP locekļu vienprātīga piekrišana, un nevienu dokumentu padomē neapstiprina balsojot vai sekojot vairākuma viedoklim.

NATO vienotās militārās struktūras un ar to saistītie jautājumi tiek apspriesti Aizsardzības plānošanas komitejā, kas sastāv no dalībvalstu pastāvīgajiem pārstāvjiem, bet vismaz divas reizes gadā komiteja tiek sasaukta valstu aizsardzības ministru līmenī.

NATO Kodolplānošanas grupa ir galvenais dalībvalstu

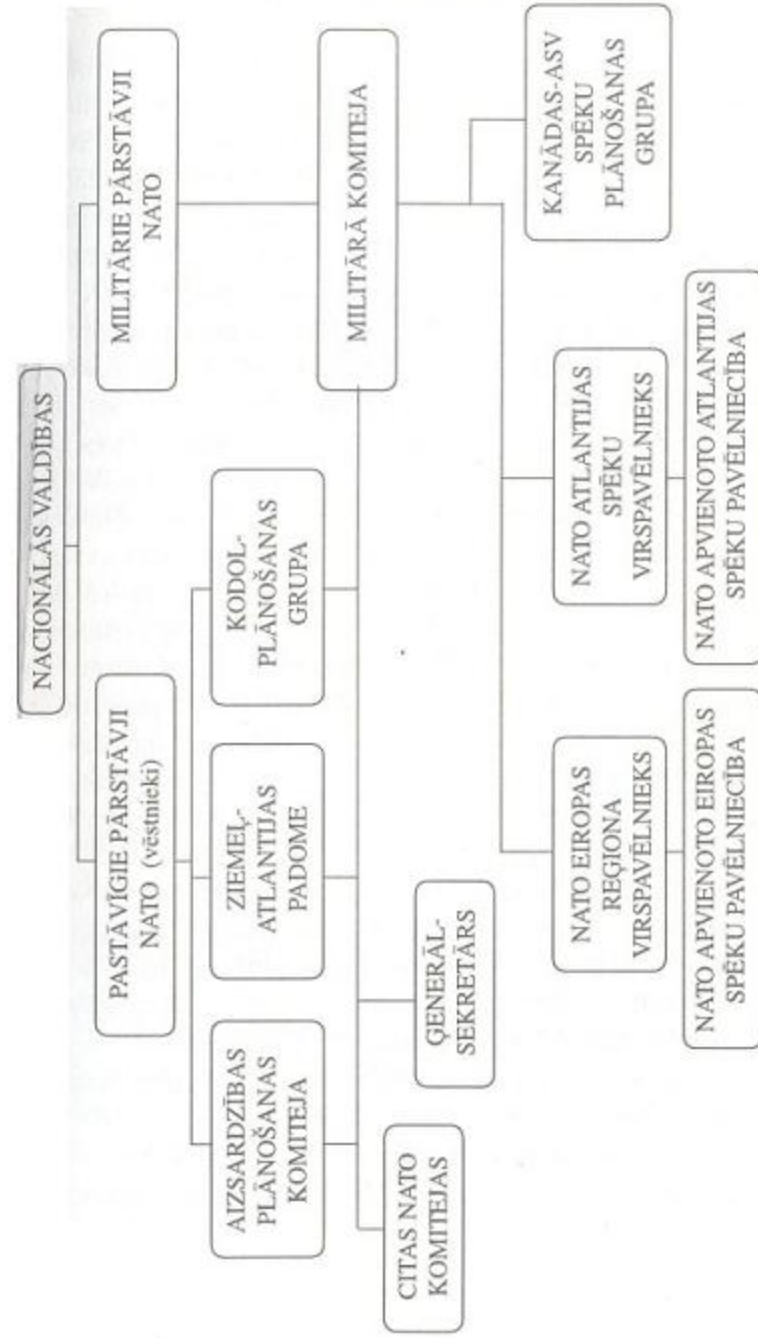
konsultāciju orgāns jautājumos, kas skar kodolieroču lomu alianses aizsardzības politikā. Parasti grupa tiek aizsardzības ministru līmenī divas reizes gadā, bet nepieciešamības gadījumā var tikt sasaukta vēstnieku līmenī jebkurā laikā.

NATO ģenerāļsekretārs ir starptautiska ranga amatpersona, kuru ieceļ dalībvalstis, savstarpēji vienojoties, un kurš ir ZAP aizsardzības plānošanas komitejas, kodolplānošanas grupas un citu komiteju priekšsēdis¹². Ģenerāļsekretārs pārstāv aliansi attiecībā ar dalībvalstu valdībām, citām valstīm un starptautiskām organizācijām. Starp NATO dalībvalstīm pastāv nerakstīta vienošanās, ka par organizācijas ģenerāļsekretāru tiek ievēlēts NATO Eiropas dalībvalsts pārstāvis, jo, savukārt, NATO spēku virspavēlnieks Eiropā tiek iecelts no ASV puses.

Militārā komiteja organizē konsultāciju sniegšanu aizsardzības jautājumos alianses civilajām institūcijām, kā arī nodrošina NATO militāro struktūru ikdienas vadību. Komiteja ir augstākais alianses lēmējorgāns tajos jautājumos, kas skar NATO militāro jomu, tomēr tās darbība tiek pakļauta Ziemeļatlantijas Padomes, Aizsardzības plānošanas komitejas un Kodolplānošanas grupas politiskajai kontrolei. Komiteju veido dalībvalstu bruņoto spēku vadītāji (valstu augstākās militārpersonas), kuri tiek divas reizes gadā, kā arī šo vadītāju ieceltie militārie pārstāvji, kas sanāk kopā ik nedēļu.

NATO Militārās komitejas pakļautībā atrodas arī alianses vienotā militārā struktūra, kuru veido NATO Eiropas un Atlantijas spēku virspavēlnieki (*Supreme Allied Commander Europe – SACEUR; Supreme Allied Commander Atlantic – SACLANT*) un tiem pakļautās militārās vadības struktūras, kā arī ASV un Kanādas reģionālā plānošanas grupa. NATO virspavēlnieki ir atbildīgi par savā pārraudzībā esošās teritorijas aizsardzības plānu izstrādi un sev pakļauto bruņoto spēku vadību. Katram virspavēlniekam ir pakļautas vairākas reģionālās pavēlniecības.

NATO INSTITUCIONĀLĀ STRUKTŪRA

NATO UN "PASAULES JAUNĀ KĀRTĪBA"

Padomju Savienības sairums un Varšavas pakta militārās alianses izformēšana deviņdesmito gadu sākumā iezīmēja aukstā kara beigas un lika pamatu cerībām par jaunas – daudz drošākas – pasaules kārtības izveidošanu. Demokrātisko režīmu iedibināšana Centrāl- un Austrumeiropas valstīs un Berlīnes mūra nojaukšana 1989. gada novembrī radīja priekšstatu par iesākto pārmaiņu neatgriezeniskumu. Tomēr notikumi pasaules politikā ātri vien apliecināja "samtainās" revolūcijas radīto cerību maldīgumu: Irākas invāzija Kuveitā 1990. gada augustā, demokrātisko un antireformisko spēku atklāta konfrontācija Krievijā un citās bijušajās PSRS republikās, ekonomisko un sociālo reformu smagnējā gaita vairākās Centrāl- un Austrumeiropas valstīs, lokālo konfliktu eskalācija Āfrikā un pilsoņu kara izcelšanās bijušās Dienvidslāvijas teritorijā, kā arī kodolieroču izplatīšanas problēmas liecināja, ka joprojām eksistē nopietni draudi pasaules valstu drošībai.

Ziemeļatlantijas aliance, kas ar atturēšanas politiku savas pastāvēšanas četrdesmit gados bija nodrošinājusi mieru un stabilitāti Eiropā un pasaulē, līdz ar aukstā kara beigām nonāca situācijā, kad plaša mēroga militāras konfrontācijas draudu noteicošā loma ir ievērojami samazināta, toties daudz aktuālākas kļūst tādas globālas problēmas kā terorisms, etniskie konflikti, vides piesārņošana, bēgļu jautājumi u. c. To risināšanai NATO, būdama aukstā kara produkts, nebija gatava. Kāds no NATO pētniekiem reiz apgalvoja: "ja jūs atņemsit aliansei ienaidnieku, tad redzēsit, ka tā līdzinās augam bez ūdens". Ja NATO dalībvalstīs vēlējās saglabāt aliansi arī turpmāk, tad tām bija jāatrod ja ne jauns kopējs ienaidnieks, tad vismaz jauns tās vienojošs mērķis.

Alianses jauno prioritāšu meklēšana izraisīja nopietnas debates tās iekšienē. Iesaistīto pušu uzmanības centrā bija divi jautājumi: 1. Vai aukstā kara beigu loģika nenosaka arī NATO pastāvēšanas beigas? 2. Ja ne, tad kādi būs šīs organizācijas mērķi un uzdevumi nākotnē?

NATO PASTĀVĒŠANAS LOĢIKA

Jautājums par alianses pastāvēšanas lietderīgumu nākotnē netika formulēts jā vai nē formā – NATO kā kolektīvas aizsardzības organizācija joprojām tika uzskatīta par rietumvalstu galveno drošības garantēšanas līdzekli. Diskutējams bija jautājums par to, vai jauno pasaules drošības problēmu (lai arī kādas tās nebūtu) risināšanai ir alternatīvas ārpus NATO? Šādu problēmas nostādni veicināja augošais izolacionisma noskaņojums Amerikas Savienotajās Valstīs, kas, ievērojot šīs valsts vēsturiski vadošo lomu alianšē, radīja nopietnas bažas Eiropas politiķu un NATO administratoru vidū.

Diskusijas un dažādu starptautisko notikumu mijiedarbības rezultātā izkristalizējās vairāki faktori, kas runāja par labu NATO lomas paplašināšanai:

1. Alianse, pat zūdot skaidram priekšstatam par tās ienaidnieku, saglabā savu nozīmi kā dialoga tilts starp Eiropu un Ziemeļameriku. To nosaka abu vēsturiskā un sadarbības pieredze, kopējais kultūras mantojums, demokrātisko tradīciju un brīvā tirgus principu sintēze Eiroatlantijas telpā. Šīs saiknes uzturēšanā un paplašināšanā NATO arī turpmāk var būt svarīga loma.
2. Līdz ar aukstā kara beigām ir noslēdzies vesels cikls Eiropas un pasaules vēsturē, tomēr joprojām nav skaidrs, kāda izskatīsies starptautiskās sistēmas struktūra nākamajā gadsimtā. Šodienas pārmaiņu un nestabilitātes periodā ir nepieciešams mehānisms, kas veicinātu valstu saskaņotu rīcību miera un stabilitātes nodrošināšanā pasaulē. Ziemeļatlantijas aliance, kas sevī apvieno divus nozīmīgākos pasaules liberālās demokrātijas centrus – Ziemeļameriku un Rietumeiropu – ir efektīvākais šī uzdevuma īstenošanas līdzeklis.
3. Dažādu lokālu konfliktu straujā eskalācija apliecina tradicionālās diplomātijas līdzekļu nevarību, ja vien diplomātu pozīcijas nestiprina to rīcībā esošs militārs instruments politisko lēmumu reaktivācijai. NATO šodien ir vienīgā starptautiskā organizācija, kas šādu instrumentu spēj piedāvāt.

4. Amerikas Savienoto Valstu līdzdalība aliansē pārtrauca tradicionālo sacensību starp Eiropas lielvalstīm – Lielbritāniju, Franciju un Vāciju. Tas bija nozīmīgs pavērsiens ne vien Eiropas, bet arī visas pasaules vēsturē. Šo valstu līdzdalība NATO ir zināms garants to sadarbībai arī nākotnē, turpretī Eiropas lielvalstu ārpolitikas renacionalizācija radītu jaunu nestabilitāti visā pasaulē.
5. Ziemeļamerikas un Rietumeiropas augošā savstarpējā saimnieciskā atkarība rada nepieciešamību pēc institucionalizētas kontroles. Šādu institūciju radīšana būtu dārga un laikietilpīga, toties pastāvošais konsultāciju mehānisms NATO ietvaros ir pietiekami efektīvs, lai sekmīgi īstenotu vajadzīgo kontroli.

NATO JAUNIE MĒRĶI UN UZDEVUMI

Beidzoties aukstajam karam, Ziemeļatlantijas alianses pamatmērķis paliek nemainīgs – NATO ir alianse savu dalībvalstu drošības uzturēšanai un kopējo vērtību saglabāšanai ar politisku un militāru līdzekļu palīdzību, kā to paredz ANO Harta. NATO valstu vadītāji šādu pamatmērķa formulējumu vēlreiz apstiprināja deklarācijā "Par pārveidotu Ziemeļatlantijas aliansi" 1990. gada jūlijā (Londonā) un alianses jaunajā stratēģiskajā koncepcijā. Tajā pašā laikā abos dokumentos atzīts, ka pēc aukstā kara situācijā, kad masīva militāra konfrontācija vairs netiek uzskatīta par galveno draudu aliansei, NATO uzdevumi kļūst daudzveidīgāki. "Mēs atzīstam, ka jaunajā Eiropā katras valsts drošība ir nesaraujami saistīta ar tās kaimiņu drošību", tādēļ NATO jākļūst par institūciju, kas vērsta uz stabilitātes projicēšanu tajās valstīs, kuru nestabilitāte var mazināt alianses dalībvalstu drošību, tā uzsvērts Londonas deklarācijā. Doto uzdevumu konkretizācija un realizēšanas paņēmieni tika izstrādāti, tiekoties NATO valstu vadītājiem Romā (1991. gada novembrī) un Briselē (1994. gada janvārī). Saskaņā ar tur pieņemtajiem dokumentiem alianses turpmākos uzdevumus var iedalīt četrās grupās.

1. Centrāl- un Austrumeiropa, kā arī Krievija un pārējās NVS valstis ir NATO darbības prioritāte. Alianses uzdevums ir sekmēt šo reģionu stabilizāciju, sadarbojoties demokrātijas un tirgus saimniecības mehānismu veidošanā. Šim nolūkam NATO valstu vadītāji 1991. gada novembra Romas deklarācijas "Par mieru un kooperāciju" ietvaros paziņoja par jaunas sadarbības institūcijas – Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes (*North Atlantic Cooperation Council – NACC*) – izveidošanu. NACC mērķis ir sekmēt NATO un tās partnervalstu sadarbību drošības un ar drošību saistītos jautājumos. 1994. gada janvārī Briselē NATO valstu galotņu tikšanās laikā alianses vadītāji aizsāka jaunu plaša mēroga iniciatīvu NATO ietvaros – "Partneratiecības mieram" (*Partnership for Peace*) – kas ir atvērta arī pārējām NACC un Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas¹³ dalībvalstīm, kuras spēj un vēlas piedalīties šajā programmā.² Partneratiecības mieram² domātas militārās un politiskās sadarbības Eiropā paplašināšanai. Arī diskusijas par iespējamo Ziemeļatlantijas alianses paplašināšanos notiek šī dialoga ietvaros.
2. Laika posmā pēc aukstā kara NATO valstu drošību arvien vairāk apdraud dažādi lokālie – etniskie, reliģiskie u.c. – konflikti. Alianses uzdevums ir iesaistīties šo krīžu noregulēšanā, balstoties uz ANO Drošības padomes vai EDSO mandātu, tādēļ turpmāk dalībvalstīm kopā ar to partnerēm Centrālajā un Austrumeiropā jāattīsta konflikta noregulēšanas, miera uzturēšanas un miera veidošanas spējas, spēki, struktūras un procedūra. Alianses aktīva līdzdalība bijušās Dienvidslāvijas konflikta noregulēšanā ir spilgts šāda uzdevuma pildīšanas piemērs.
3. Eiropas integrācijas procesa un Eiropas drošības un aizsardzības identitātes (*European Security and Defence Identity*) attīstības kontekstā Ziemeļatlantijas alianses uzdevums ir rast optimālu sadarbības modeli starp NATO un RES.
4. NATO dalībvalstīm individuāli un sadarbojoties arī turpmāk jāattīsta kopīgais atturēšanas un aizsardzības potenciāls, kas, no vienas puses, nodrošinātu stratēģisko spēku līdzsvaru Eiropā un, no otras puses, būtu pietiekams NATO valstu teritoriālās integritātes un suverenitātes aizsardzībai.

ZIEMEĻATLANTIJAS SADARBĪBAS PADOME (NACC)

NACC ir dialogu un konsultāciju forums, kas apspriež politiskus un drošības jautājumus, kā arī nodrošina politisku sadarbību NATO kompetences jomās. NACC tika izveidota pēc NATO sabiedroto valstu un valdību vadītāju iniciatīvas tikšanās laikā 1991. gada novembrī Romā. NACC dibināšanas apspriede ārlietu ministru līmenī notika 1991. gada 20. decembrī. Kopš tā laika NACC valstu ārlietu ministri tiek regulāri. Sadarbība NACC ietvaros norisinās, pamatojoties uz saskaņotu "Dialoga, partnerattiecību un sadarbības darba plānu", ko ik pa diviem gadiem kopīgi apstiprina un publicē NACC valstu ārlietu ministri.

Pie NACC dalībvalstīm pieder, līdztekus visām 16 NATO valstīm, arī visas kādreizējās 1991. gadā anulētā Varšavas līguma dalībvalstis (ieskaitot visas bijušās PSRS republikas): Albānija, Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija, Bulgārija, Čehija, Gruzija, Igaunija, Kazahija, Kirgīzija, Krievija, Latvija, Lietuva, Moldova, Polija, Rumānija, Slovākija, Slovēnija, Tadžikija, Turkmēnija, Ukraina, Ungārija un Uzbekistāna. Austrijai, Maltai, Somijai un Zviedrijai ir NACC novērotājvalsts statuss.

NACC ietvaros regulāri notiek konsultācijas par dalībvalstis interesējošiem politiskiem un drošības jautājumiem, ieskaitot reģionālos konfliktus. Ziemeļatlantijas padome tiek ar NACC sadarbības partneru vēstniekiem ne retāk kā reizi divos mēnešos, savukārt NATO Politiskā komiteja tiek ar sadarbības partneru pārstāvjiem vismaz reizi mēnesī. Vairākas citas NATO komitejas, kas pakļautas Padomei, arī regulāri tiek ar NACC valstu pārstāvjiem.

NACC darbā īpaša uzmanība tiek veltīta aizsardzības resoru budžetam un tā saiknei ar konkrēto valstu tautsaimniecību; drošības aspektiem saimniecības attīstībā; kā arī aizsardzības rūpniecības konversijas jautājumiem. Lai apspriestu šos jautājumus, notiek ekspertu tikšanās un semināri. Konversijas jomā tiek izstrādātas datu bāzes un īstenoti eksperimentāli projekti, lai veicinātu

militārās rūpniecības pārveidošanu preču ražošanai civilām vajadzībām. Arī ikgadējās NATO diskusijās par saimniecisko attīstību NACC valstīs piedalās eksperti, kuri iepazīstina kolēģus ar savām idejām par svarīgiem tautsaimnieciskiem jautājumiem.

NATO Militārā komiteja organizē ikgadējas sanāksmes štābu vadītāju līmenī. Tikšanās ar sadarbības partneriem notiek arī militāro pārstāvju līmenī. Citas aktivitātes militārās sadarbības programmas ietvaros ir šādas: NATO vecāko virsnieku un viņu NACC partnervalstu kolēģu apmaiņas vizītes, tikšanās personāla līmenī, ekspertu grupu apmeklējumi, dažādi semināri un darba grupu apspriedes, kā arī apmācības kursi NATO Aizsardzības koledžā Romā un NATO skolā, kas atrodas Oberammergavā.

Informācijas jomā notiek NATO Informācijas un kultūras sakaru komitejas ikgadējas tikšanās ar sadarbības partneru pārstāvjiem, kur tiek apspriesta darba plāna īstenošana. NATO Informācijas un preses biroja organizētās sadarbības programmās ietilpst vizītes, NATO līdzdalība semināru un konferenču sponsorēšanā, publikācijas, kā arī stipendijas demokrātisku institūciju projektiem.

Ziemeļatlantijas sadarbības padomei (NACC) ir izvēsta sadarbības programma zinātnē un vides aizsardzībā, kurā galvenā uzmanība pievērsta tādām prioritārām jomām kā atbrūošanās tehnoloģijas, vides drošība, augsta līmeņa tehnoloģijas, zinātnes un tehnoloģiju politika, datortīkli. Studijām un pētījumiem paredzētās NATO zinātniskās stipendijas tiek piešķirtas gan NATO valstu, gan sadarbības partnervalstu zinātniekiem.

PROGRAMMA "PARTNERATTIECĪBAS MIERAM"

"Partnerattiecības mieram" ir NATO iniciatīva, kas vērsta uz to, lai palielinātu uzticību un sadarbības centienus drošības nostiprināšanā Eiropā. Tā iesaista NATO un citas dalībvalstis praktiskā sadarbībā, kuras nolūks ir sasniegt minētos mērķus. Programmas "Partnerattiecības mieram" dalībvalstis, kas nav Ziemeļatlantijas alianses locekles, šajā programmā iegūst iespēju nostiprināt attiecības ar NATO saskaņā ar savām individuālajām interesēm un iespējām.

Process, kas vēlāk noveda līdz iniciatīvai "Partnerattiecības mieram", sākās jau ar lēmumiem, ko pieņēma galotņu tikšanās laikā Londonā (1990. gada maijā) un Romā (1991. gada novembrī). Šī procesa būtiskākais aspekts bija Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes kā dialoga un sadarbības foruma izveidošana starp aliansi un Centrāl- un Austrumeiropas valstīm, kā arī bijušajām Padomju Savienības republikām.

1994. gada janvārī Briseles tikšanās laikā alianses vadītāji deklarēja: "Mēs esam nolēmuši sākt tūlītēju un praktisku programmu, kas pārveidos NATO un šās programmas dalībvalstu attiecības. Šī programma piedāvā vairāk nekā dialogu un sadarbību, tā nodibinās patiesas partnerattiecības – partnerattiecības mieram".

Lai arī programma tika izveidota NACC ietvaros, tā bija Amerikas Savienoto Valstu iniciatīva, ko Centrālās un Austrumeiropas valstis sākotnēji uztvēra ar zināmu skepsi. Diskusijas par NATO paplašināšanos kontekstā jaunā iniciatīva radīja bažas, ka tā varētu būt alternatīva alianses paplašināšanai. Šo bažu kļiedēšanai NATO valstu pārstāvji vairākkārt uzsvēra, ka programma ne vien paver ceļu sadarbības tālākai padziļināšanai un nostiprināšanai starp valstīm, kas piedalās partnerattiecībās, lai palielinātu drošību un stabilitāti Eiropā un visā NACC telpā, bet arī ir viens no svarīgākajiem posmiem NATO paplašināšanas procesā. Valstīm, kuras pretendē uz līdzdalību NATO, kā obligāts priekšnosacījums tiek izvirzīta piedalīšanās programmā "Partnerattiecības mieram".

Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes dalībvalstis un citas EDSO valstis, kas spēj un vēlas piedalīties šajā programmā, tika aicinātas iesaistīties tajā kopā ar NATO dalībvalstīm. Pievienojoties programmai, valstīm jāparaksta pamatdokuments jeb procedūras dokuments (*Framework Document*), kurā tās apliecina, ka apņemas saglabāt demokrātisku sabiedrību un pieņemt starptautisko tiesību principus. Tās apliecina apņemšanos godīgi pildīt Apvienoto Nāciju Hartas saistības un Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas principus, īpaši uzsverot atteikšanos no spēka lietošanas vai tās draudiem pret jebkuras valsts teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību, respektēt pastāvošās robežas un novērst

nesaskaņas mierīgā ceļā. Tās apliecina, ka uzņēmušās Helsinku Nobeiguma akta un tam sekojošo EDSA¹⁴ dokumentu saistības, kā arī apstiprina, ka pildīs saistības un pienākumus, ko tās uzņēmušās atbrūošanās un bruņojuma kontroles jomā.

Pēc tam katra partnervalsts iesniedz NATO savu piedāvājuma (*Presentation*) dokumentu, kuru, ja šī valsts vēlas, palīdz izstrādāt NATO speciālisti, un kurā norādīts, kādā apjomā, ātrumā un līmenī jaunā partnervalsts vēlas iesaistīties sadarbībā ar NATO (piemēram, kopīga plānošana, apmācības un manevri). Piedāvājuma dokumentā minēti arī pasākumi, ko partnervalsts veiks, lai sasniegtu partnerattiecību programmas politiskos mērķus, un minēti arī militārie un citi līdzekļi, ko varētu izmantot šo mērķu sasniegšanai. Šis dokuments ir pamats individuālai partnerattiecību programmai, ko katra partnervalsts saskaņo ar NATO (skat. tabulu 39. lappusē). Partnerattiecību piedāvājuma dokumentam un individuālai sadarbības programmai ir konfidenciāls raksturs, t. i., bez šo dokumentu iesniedzējas valsts vai pašas alianses piekrišanas tie nevar tikt atklāti trešajai pusei.

Partnervalstis apņemas darīt pieejamu savu personālu, īpašumus, iekārtas un citus resursus, kas būs nepieciešami un piemēroti saskaņotās partnerattiecību programmas īstenošanai. Tās pašas finansēs savu līdzdalību partnerattiecību programmā un centīsies uzņemt daļu izdevumu, kas saistīti ar manevru, kuros tās piedalīsies, sagatavošanu un norisi.

NATO no savas puses sniegs konsultācijas ikvienai aktīvai partnerattiecību dalībvalstij gadījumā, ja būs tieši apdraudēta tās robežu neaizskaramība vai drošība. Tādā ātrumā un apjomā, kā to vēlēšies un spēs dalībvalstis, NATO strādās konkrēti ar katru partneri, lai nodrošinātu atklātību aizsardzības budžeta plānošanā, pakļautu aizsardzības ministriju darbību sabiedrības kontrolei, veiktu kopīgu plānošanu un mācības, kā arī lai dalībvalstis sagatavotu kopīgām operācijām ar NATO spēkiem tādās jomās kā miera uzturēšana, meklēšanas un glābšanas darbi, humanitārās palīdzības sniegšana un citās operācijās atkarībā no vienošanās. NATO starptautiskā personāla darbinieki organizē programmas "Partnerattiecības mieram" darba foruma – politiski militārās komitejas –

sēdes. Šajās sēdēs NATO sabiedrotie tiekas ar valstu pārstāvjiem, lai apspriestu jautājumus, kas attiecas uz šo valstu individuālajām partnerattiecību programmām. Noiek arī tikšanās ar visām NACC partnerattiecību dalībvalstīm, lai aplūkotu programmas "Partnerattiecības mieram" kopīgās problēmas, lai nodrošinātu nepieciešamo atklātību individuālajās partnerattiecību programmās un lai apsvērtu partnerattiecību darbības vispārējo programmu.

Lai sekmētu sadarbību, NACC partnervalstis un citas partnerattiecību dalībvalstis ir aicinātas nosūtīt savus pastāvīgos pārstāvjus uz NATO vadības mītni un partnerattiecību koordinācijas centru Monsā (Beļģijā), kur atrodas arī NATO karaspēka Eiropā virspavēlniecība. Partnerattiecību koordinācijas centrs, kas darbojas ar Ziemeļatlantijas Padomes piešķirtu mandātu, ir atbildīgs par programmas "Partnerattiecības mieram" kopīgo militāro darbību plānošanu un koordinēšanu NATO un partnerattiecību dalībvalstu savstarpējo programmu īstenošanā.

Programmas "Partnerattiecības mieram" darbības tiek pilnībā saskaņotas ar citiem pasākumiem ZASP ietvaros, tādējādi nodrošinot to maksimālu efektivitāti. Aktīvai līdzdalībai programmā būs svarīga loma NATO pakāpeniskas paplašināšanās procesā, kuru alianses valstu vadītāji, kā viņi ir paziņojuši, "paredz un apsveic". Vašingtonas līguma 10. pants paredz tādu paplašināšanos, kas ietver arī to Eiropas valstu līdzdalību, kuras spēs ievērot šī līguma principus un dot ieguldījumu drošības stiprināšanā Ziemeļatlantijas telpā. Tomēr programmas pamatdokumentā netiek precizēts, ko nozīmē aktīva līdzdalība partnerattiecībās un kādi būs kritēriji, pēc kuriem valstis varēs iegūt aktīva partnera statusu. Ņemot vērā programmas dalībvalstu atšķirīgās iespējas finansiālajā un citu resursu ziņā, arī līdzdalības iespējas būs dažādas. Šis jautājums joprojām paliek atklāts.

"PARTNERATTIECĪBU MIERAM" DALĪBVALSTIS

(stāvoklis 1995. gada 1. septembrī)

	PAMAT-DOKUMENTS	PIEDĀVĀJUMA DOKUMENTS	INDIVIDUĀLĀ SADARBĪBAS PROGRAMMA
ALBĀNIJA	24.02.94	22.09.94	25.01.95
ARMĒNIJA	05.10.94		
AUSTRIJA	10.02.94		
AZERBAIDŽĀNA	04.05.94		
BALTKRIEVIJA	11.01.95		
BULGĀRIJA	14.02.94	06.06.94	28.11.94
ČEHIJA	10.03.94	17.05.94	25.11.94
GRUZIJA	23.03.94		
IGAUNIJA	03.02.94	08.07.94	01.03.95
KAZAHIJA	27.05.94	02.12.94	
KIRGĪZIJA	01.06.94		
KRIEVIJA	22.06.94	05.07.94	
LATVIJA	14.02.94	18.07.94	08.02.95
LIETUVA	27.01.94	10.06.94	30.11.94
MALTA	26.04.95		
MOLDOVA	16.03.94	06.09.94	
POLIJA	02.02.94	25.04.94	05.07.94
RUMĀNIJA	26.01.94	28.04.94	14.09.94
SLOVĀKIJA	09.02.94	25.05.94	24.11.94
SLOVĒNIJA	30.03.94	20.07.94	
SOMIJA	09.05.94	10.05.94	12.10.94
TURKMĒNIJA	10.05.94		
UKRAINA	08.02.94	25.05.94	
UNGĀRIJA	08.02.94	06.06.94	15.11.94
UZBEKISTĀNA	13.07.94		
ZVIEDRIJA	09.05.94	10.05.94	22.08.94

NATO LOMA MIERA UZTURĒŠANĀ

Dažādi reģionālie konflikti ir vieni no bīstamākajiem draudiem valstu drošībai pēc aukstā kara. Apvienoto Nāciju Organizācija, kuras primārais uzdevums ir rūpēties par mieru un stabilitāti pasaulē, diemžēl ir pierādījusi savu nespēju patstāvīgi risināt šādus konfliktus. Viens no galvenajiem iemesliem ANO neveiksmei bijušajā Dienvidslāvijā ir tas, ka šīs organizācijas rīcībā nav instrumentu, ar kuriem efektīvi realizēt pieņemtos lēmumus. ANO miera uzturēšanas vienības – t. s. "zilās ķiveres", – kuru uzdevums bija rūpēties par miera nodrošināšanu konfliktējošu pušu starpā, nespēja izpildīt tām doto uzdevumu, jo to rīcībā nebija militāru līdzekļu pušu savaldīšanai.

NATO ārlietu ministri, tiekoties Oslo 1992. gada jūnijā Ziemeļatlantijas Padomes kārtējās sesijas laikā, apliecināja alianses dalībvalstu gatavību atbalstīt atsevišķas miera uzturēšanas aktivitātes, ja vien šādai rīcībai tiek dots EDSO mandāts. Tas nozīmētu, ka NATO piedāvā tās rīcībā esošos resursus un speciālistus dažādu miera uzturēšanas operāciju veikšanai.

1992. gada decembrī NATO paziņoja par gatavību atbalstīt arī tās miera uzturēšanas operācijas, kuras atrodas ANO Drošības padomes uzraudzībā. Alianses ārlietu ministri izvērtēja savu valstu līdzšinējo līdzdalību miera uzturēšanas operācijās bijušajā Dienvidslāvijā, īstenojot Apvienoto Nāciju Drošības padomes rezolūcijas, un apliecināja alianses vēlmi arī turpmāk atbalstīt ANO miera iniciatīvas.

Laikā no 1992. līdz 1995. gadam NATO pieņēma vairākus svarīgus lēmumus, kam sekoja šīs alianses un Rietumeiropas savienības piedalīšanās kopējās operācijās – Adrijas jūrā (operācija *Sharp Guard*) nodrošinot ANO noteiktā embargo ievērošanu, kā arī NATO gaisa spēku patrulēšana virs Bosnijas un Hercegovinas (operācija *Deny Flight*), atbalstot Apvienoto Nāciju centienus nodibināt mieru bijušajā Dienvidslāvijā.

Konflikta neregulēšana bijušās Dienvidslāvijas teritorijā kļuva par uzdevumu, ar kura izpildīšanu var pārbaudīt NATO jaunajā stratēģiskajā koncepcijā un citos pēdējo gadu dokumen-

tos minēto mērķu īstenošanas iespējas. Konflikta eskalācija 1995. gada vidū un ANO miera uzturēšanas vienību nespēja atturēt karojošās puses no pamiera vairākārtējas pārkāpšanas noveda pie NATO aktīvākas iejaukšanās, bombardējot Bosnijas serbu militāros objektus un pozīcijas. Rezultātā NATO spēku līdzdalība konfliktējošu pušu savaldīšanā noslēdza Eiropas asiņaināko militāro konfliktu kopš Otrā pasaules kara laikiem, kam sekoja trīs nedēļas ilgas miera sarunas Deitonā (ASV), kurās puses galīgi vienojās par miera līguma noteikumiem. Bosnijas miera līguma svinīgās parakstīšanas ceremonijas laikā Parīzē 1995. gada 12. decembrī Lielbritānijas premjerministrs Dž. Meidžors sacīja: "Konflikts ir atrisināts, bet darāmais darbs ir tikai pusē". Šie vārdi iezīmēja NATO misijas bijušajā Dienvidslāvijā turpināšanos. Saskaņā ar Ziemeļatlantijas padomes lēmumu un ANO Drošības padomes akceptu tieši NATO spēku 60 000 karavīru lielais kontingents būs tas, kas rūpēsies par turpmāko miera uzturēšanu šajā reģionā. NATO dalībvalstis to darīs kopīgi ar septiņpadsmit citām valstīm, no kurām daudzas ir programmas "Partnerattiecības mieram" dalībnieces. Tā ir lielākā militārā operācija Ziemeļatlantijas alianses pastāvēšanas vēsturē, tās veiksmi vai neveiksmei būs liela nozīme ne vien NATO, bet arī Eiropas vēsturē.

NATO PAPLAŠINĀŠANAS PROBLĒMA

Jautājums par alianses paplašināšanu ir bijis ne vien NATO, bet arī Centrālās un Austrumeiropas, kā arī Krievijas politiķu uzmanības centrā jau kopš Berlīnes mūra simboliskās nojaukšanas un Vācijas apvienošanās. Jaunās demokrātijas Centrālajā un Austrumeiropā, ievērodamas vēsturisko pieredzi, bailes no iespējamās attīstības Krievijā, kā arī vēlmi piederēt "Rietumu klubam", aktīvi iestājās par savu uzņemšanu Ziemeļatlantijas Līguma organizācijā. Savukārt Krievija jau kopš diskusijas sākuma uzskatīja, ka NATO paplašināšana ir reāls drauds tās drošībai un tādēļ jādara viss, lai šāda paplašināšanās vispār nenotiktu.

ASV senators Ričards Lagārs savā 1993. gada 2. augusta runā "NATO ārpus sfēras vai ārpus spēles" apgalvoja: "Eiropas

drošības problēmu kopējā iezīme ir tāda, ka tās visas pastāv ārpus NATO pašreizējām robežām", tādēļ šodien, kad Balkānos – Eiropas centrā – norisinās asiņains karš, "NATO ir jāattīsta sava stratēģija un struktūras tā, lai ietu ārpus sfēras [t. i. NATO toreizējām darbības robežām – aut.], ja tā negrib palikt ārpus spēles". Savukārt ASV aizsardzības sekretārs Less Aspins, runādams Ziemeļatlantijas padomē 1993. gada decembrī, uzsvēra: "Mēs esam ziedojuši divas paaudzes, mēģinādami pacelt dzelzs priekšskaru, mēs negribam tajā vietā atkal novilkt jaunu līniju".

Krievijas parlamenta 1993. gada vēlēšanu rezultāti diskusiju par alianses paplašināšanu padarīja vēl "karstāku". No vienas puses, antireformisko spēku negaidītā uzvara liecināja par rietumvalstu atbalstītā prezidenta Borisa Jeļcina pozīciju vājumu. NATO paplašināšana šajā situācijā būtu papildus arguments to Krievijas politiķu rokās, kuri prezidenta īstenoto – pret rietumvalstīm labvēlīgo – ārpolitiku uzskata par neatbilstīgu valsts interesēm un iespējām. No otras puses, notikumi Krievijā vēl vairāk pastiprināja Centrāl- un Austrumeiropas valstu prasības, lai tās ātrāk tiktu uzņemtas aliansē. Rietumu prese, citējot ASV valsts sekretāru Vorenu Kristoferu, raksturoja NATO dilemmu sekojoši: "Ja aliansē cietīs neveiksmi, sniedzot roku Austrumiem, NATO sēs nestabilitātes sēklu, ko tā cenšas nepieļaut. Tomēr, ja NATO ilga saglabāšana bez pārmaiņām apdraudēs tās pastāvēšanu nākotnē, tad pārāk ātra tās pārveidošana radīs tūlītējus draudus. Strauja NATO paplašināšana austrumu virzienā pavērtu iespēju viegli papildīties pareģojumam par neoimpērisku Krieviju."

Lai gan NATO ir vairākkārt paziņojusi, ka nevienai valstij ārpus alianses netiks dotas veto tiesības, lemjot par organizācijas paplašināšanu uz Austrumiem, Krievijas viedoklis ir vienlīdz svarīgs gan Eiropas sabiedrotajiem, gan ASV. Viens no starptautisko attiecību pētniekiem profesors Roberts Blekvils Krievijas nozīmi alianses turpmākās stratēģijas formulēšanā raksturoja šādi: "Eiropā nav tādu drošības problēmu, kuru risināšana nekļūtu daudz vieglāka, ja piedalītos Krievija, un nav arī tādu, kas nekļūtu daudz grūtāk risināmas, kad Maskava izvērza savas intereses pretrunā ar Rietumu mērķiem". Krievijas līdzdalība Eiropas jaunās drošības

arhitektūras veidošanā ir būtiska, ja pasaule nevēlas atgriezties pie jauna "aukstā miera". Politiķi Maskavā ir vairākkārt paziņojusi, ka Krievija reaģēs nekavējoties, ja lēmums par NATO paplašināšanu tiks pieņemts. Praksē tas nozīmētu pārmaiņas Krievijas militārajā doktrīnā un ārpolitiskajā orientācijā, kā arī šis valsts izstāšanās no līguma par parastajiem bruņotajiem spēkiem Eiropā (*Conventional Armed Forces in Europe*), un tas savukārt radītu jaunus draudus rietumvalstu drošībai.

Ziemeļatlantijas alianses paplašināšana radītu problēmas ne tikai attiecībā ar Krieviju. Valstis, kuras paliktu ārpus pirmās paplašināšanas kārtas, justos daudz apdraudētākas un to ārpolitiskā orientācija kļūtu neprognozējamāka, tādējādi ienesot nestabilitāti visā Eiropā. Pašai Ziemeļatlantijas aliansei paplašināšana nozīmētu pārmaiņas tās strukturālajā uzbūvē un lēmumu pieņemšanas procedūrā, kas nebūtu pieņemams vairākām pašreizējām NATO locekļēm.

Šajos apstākļos aliansei bija jāatrod tāds risinājums, kas būtu pieņemams visām diskusijā iesaistītajām pusēm. Amerikas Savienotās Valstis arī šoreiz uzņēmās tradicionālo alianses līdera lomu. 1994. gada janvārī, tiekoties NATO valstu vadītājiem, ASV prezidents Bils Klintons ierosināja plānu, kas ieguva nosaukumu "Partnerattiecības mieram" (sk. iepriekšējo nodaļu). Tomēr plāns sākotnēji izraisīja zināmu atturību jaunajās partnervalstīs, jo, pirmkārt, tas nesniedza nekādas drošības garantijas, otrkārt, tas neieviesa skaidrību par to, kad varētu notikt alianses iespējamā paplašināšana. Ņemdamā to vērā, Baltā nama administrācija paziņoja, ka tā kopā ar NATO sabiedrotajiem sāk jaunu pētījumu, kāpēc un kā jānotiek alianses paplašināšanai.

1995. gada septembra beigās NATO vadība Briselē darīja zināmu atklātībai pētījumu par NATO paplašināšanu. Turpmāko mēnešu laikā dokuments tika apspriests ar alianses partnervalstu valdībām, un decembrī, tiekoties NATO valstu ārlietu ministriem, tika apspriesti pētījuma praktiskās realizācijas soļi.

PĒTĪJUMS PAR NATO PAPLAŠINĀŠANU

Pētījums par NATO paplašināšanu ir alianses pēc aukstā kara stratēģijas centrālais elements. Tas ir dokuments, kas ne vien dod atbildi uz jautājumiem, kāpēc un kā notiks NATO paplašināšana, bet arī sniedz priekšstatu par alianses stratēģiju divdesmit pirmā gadsimta priekšvakarā. Pētījums ir jumta dokuments NATO iepriekšējai un nākošajai politikai attiecībā uz tās partnervalstīm, tam būs nozīmīga loma Eiropas jaunās drošības arhitektūras veidošanā.

Beidzoties aukstajam karam, ir radusies vienreizēja iespēja izveidot tādu Eiropas drošības sistēmu jeb arhitektūru, kurā nebūtu jaunu dalījuma līniju, "pelēko" drošības zonu un krasas polarizācijas. Ziemeļatlantijas alianses pamatmērķis ir un paliek nemainīgs – NATO ir tās dalībvalstu militāra aliansē, kas garantē šo valstu drošību un veicina mieru un stabilitāti Euroatlantijas telpā. Jaunajā drošības situācijā, kāda ir izveidojusies līdz ar aukstā kara beigām, NATO paplašināšana ir solis alianses pamatmērķu turpmākajā īstenošanā. Stiprinādama demokrātiskās un tirgus reformas alianses partnervalstīs, veicinādama šo valstu sadarbību kopējās drošības stiprināšanā, attīstīdama to militārās struktūras un procedūras, kā arī paplašinādama un nostiprinādama patiesas partnerattiecības NATO un tās partnervalstu starpā, Ziemeļatlantijas aliansē stiprinās ne vien savu, bet arī pārējo Eiropas telpas valstu drošību. Pētījums par NATO paplašināšanu izvirza sešus galvenos principus un kritērijus, kuri tiks ievēroti, pieņemot lēmumu par jaunu dalībvalstu uzņemšanu:

1. Valstīm, kas vēlas leģitimizēt savu līdzdalību NATO, jāklūst par pilnīgi demokrātiskām sabiedrībām, jāpāriet uz tirgus ekonomiku, jāievēro cilvēktiesības un minoritāšu tiesības, kā arī jānodrošina citu demokrātiskas iekārtas darbības pamatprincipu iemiestošana savas valsts politiskajā dzīvē.
2. Alianses jaunās dalībvalstis baudīs visas tiesības un pienākumus, kādus paredz Vašingtonas līgums, kā arī piekritīs turpmāk savu drošības politiku saskaņot ar pārējo alianses valstu drošības centieniem un akceptēs tos principus, procedūru un mehānismus, kādi būs spēkā alianses paplašināšanas brīdī.

3. Lēmums par jaunas dalībvalsts uzņemšanu tiks pieņemts saskaņā ar alianses dibināšanas līguma 10. paragrāfu, kas paredz visu NATO dalībvalstu vienprātīgu piekrišanu, pieņemot šo lēmumu. NATO paplašināšana būs ilglaicīgs process, tādēļ vienas valsts uzņemšana nedrīkst "aizvērt durvis" pārējām kandidātēm. Visām valstīm, kuras ir izteikušas vēlēšanos pievienoties aliansei, ir ar miermīlīgiem līdzekļiem un saskaņā ar EDSO principiem jāatrisina to starpā eksistējošie etniskie, robežu, juridiskie un cita veida konflikti.
4. Alianses paplašināšana nedrīkst radīt jaunas ietekmes sfēras vai dalījuma līnijas Eiropā, tādēļ, pieņemot lēmumu, tiks ņemtas vērā paplašināšanas iespējamās sekas un citu valstu reakcija. Pētījumā īpaši uzsvērts, ka vienas valsts uzņemšana nekādā ziņā nedrīkst apdraudēt demokrātisko reformu procesu pārējās valstīs, kuras paliek ārpus alianses.
5. Kandidātvalstu iespējas pievienoties aliansei tiks vērtētas arī pēc to iespējām stiprināt NATO militārās struktūras un alianses drošību kopumā. Pilna līdzdalība NATO tiks atteikta tām valstīm, kuras subjektīvu vai objektīvu apstākļu dēļ nespēs pārkāpt līniju, kas atdala drošības patērētājvalstis no drošības piegādātājvalstīm.
6. Programma "Partnerattiecības mieram" un Ziemeļatlantijas Sadarbības padome ir svarīgi alianses paplašināšanas procesa elementi. Aktīva līdzdalība partnerattiecībās ir būtisks priekšnosacījums, bet ne garantants kandidātvalsts uzņemšanai alianšē.

Paplašinot aliansi, tiks ņemta vērā notikumu attīstība citās drošības organizācijās (RES, EDSO), Eiropas Savienībā un Eiropas drošības telpā kopumā. Īpaši tiek uzsvērtā NATO un Eiropas Savienības paplašināšanas procesu paralelitāte un savstarpējā papildināmība.

Pētījumā par NATO paplašināšanu uzsvērts, ka lēmums par alianses paplašināšanu tiks pieņemts organizācijas iekšienē, un nevienai valstij ārpus tās netiek dotas veto tiesības. Tajā pašā laikā alianses valstu vadītāji ņems vērā to valstu viedokļus, kuru drošību tieši vai netieši ietekmēs šāda lēmuma pieņemšana. Alianses dalībvalstis uzturēs dialogu ar katru ieinteresēto pusi,

tadējādi nodrošinot tās līdzdalību Eiropas drošības arhitektūras veidošanā. Pētījums par NATO paplašināšanu alianses kandidātvalstīm neizvirza nekādus nemainīgus kritērijus, pēc kuriem tās varētu vadīties, gatavojot savu valsti uzņemšanai aliansē. Pat visu pētījumā minēto ieteikumu un nosacījumu izpildīšana negarantē to, ka kandidātvalsts tiks uzņemta NATO. Lēmums par alianses paplašināšanu tiks pieņemts katrai valstij atsevišķi, un šās valsts piederība pie vienas vai otras savienības vai līguma netiks ņemta vērā. Pētījumā netiek minētas konkrētas valstis, tomēr tiek skaidri pateikts, ka starp alianses kandidātvalstīm būs tādas, kuras aliansei varētu pievienoties ātrāk nekā citas, bet būs arī tādas, kuras vienmēr paliks ārpus NATO.

Valstīm, kuras tiks uzņemtas aliansē, būs pilnā mērā jāiekļaujas NATO kopējās aizsardzības struktūrās. Ja rastos nepieciešamība, jaunajai dalībvalstij būs jānodrošina NATO karaspēka izvietošana savas valsts teritorijā, tomēr alianse sava karaspēka dislocēšanu jaunajā dalībvalstī neizvirza kā obligātu priekšnosacījumu. Drošības garantijas, ko sniedz Vašingtonas līguma 5. paragrāfs, ieskaitot alianses "kodollietussargu", tiks attiecinātas arī uz jaunajām dalībvalstīm. Tajā pašā laikā NATO neprasa jauno dalībvalstu iepriekšēju apņemšanos izvietot savā teritorijā alianses kodolieročus.

Ņemot vērā Krievijas nozīmi vienotas Eiropas drošības veidošanā un šīs valsts negatīvo nostāju pret jebkāda veida Ziemeļatlantijas alianses paplašināšanu, pētījumā uzsvērts, ka NATO paplašināšana neapdraud un nav vērsta pret kādu no valstīm, arī Krieviju. Lai gan dokumentā netiek minētas konkrētas valstis, kuras varētu kļūt par NATO locekļiem, ir skaidrs, ka Krievija nebūs starp tām, tāpēc alianse paralēli savas paplašināšanas procesam apņemas izstrādāt un attīstīt īpašu NATO un Krievijas sadarbības un patiesas partnerības programmu, kas nākotnē veidotu vienu no Eiropas drošības stūrakmeņiem.

NATO UN LATVIJA: VĒLMES UN IESPĒJAS

LATVIJAS DROŠĪBAS STĀVOKĻA RAKSTUROJUMS

Latvija ir viena no tām Centrāl- un Austrumeiropas valstīm, kas ir izteikušas vēlēšanos būt par Ziemeļatlantijas Līguma organizācijas pilntiesīgām dalībvalstīm. Lai arī Latvija ir tikai viena no NATO kandidātēm, tās drošības stāvoklis ir principiāli atšķirīgs.

✓Pirmkārt, Latvija ir maza valsts, tās rīcībā nav ievērojamu resursu savas ārpolitikas veidošanai, kā arī starptautisko procesu un citu valstu rīcības ietekmēšanai. ✓Attiecībā ar citām spēcīgākām valstīm Latvijas rīcībai ir atbildes raksturs, t. i., Latvija ir spiesta veidot savu ārpolitiku, nepieļaujot tās mērķu un rīcības krasu pretstatīšanu lielvalstu interesēm. Turklāt mazai valstij bieži neatliek nekas cits kā iesaistīties jau notiekošajos starptautiskajos procesos, tadējādi novēršot iespējami negatīvo citu valstu reakciju, kas varētu veicināt mazās valsts izolāciju. ✓Ņemot to vērā, Latvijas ārpolitikai jābūt pietiekami elastīgai, lai politiskas neveiksmes gadījumā tiktu saglabāta iespēja pielietot citas alternatīvas. ✓

Otrkārt, dažādu faktoru mijiedarbības rezultātā Latvija šobrīd ir vāja valsts. To nosaka Latvijas mazais ekonomiskais potenciāls, iedzīvotāju etniskā sastāva neviendabība, augstais noziedzības līmenis, kā arī dažādas pārejas periodam raksturīgās sociālās un cita veida problēmas. Vājas valstis parasti ir viegli ievainojamas, to ārējo uzvedību bieži vien nosaka citu valstu centieni izmantot to iekšējās "vājības". Latvijai tā ir Krievija, kas, izmantojama savas kaimiņvalsts krieviski runājošo iedzīvotāju daļu, cenšas panākt sev izdevīgu Latvijas politiku rīcību. Tajā pašā laikā Krievijas rīcībā ir arī citi (piemēram, ekonomiskie) paņēmieni, kuru izmantošana kalpo līdzīgiem mērķiem. Arī vāju valstu autonomija jeb suverenitāte savas ārpolitikas formulēšanā ir mazāka nekā citām, iekšēji stiprām valstīm.

Treškārt, Latvijas vājumu nosaka valsts atrašanās vēl tikai veidošanās stadijā, ko turklāt ievērojami sarežģī nepie-

ciešamība pārvarēt ar pārejas periodu saistītās grūtības. Šo apstākļu ietekmē Latvija šobrīd nespēj garantēt savu drošību pati saviem spēkiem.

Ceturtkārt, Latvijas ģeogrāfiskais novietojums blakus Krievijai ir viens no galvenajiem valsts drošības riska faktoriem. Diemžēl arī šodien, sekojot vēstures "tradīcijām", daži ietekmīgi Krievijas politiķi (Žirinovskis, Zjuganovs u.c.) vairākkārt ir izteikuši draudus, ka Latvijas, kā arī Igaunijas un Lietuvas uzņemšana Ziemeļatlantijas aliansē izraisīs naidīgu Krievijas nostāju, līdz pat Baltijas valstu militārai okupācijai. Izmantodama Latvijas sarežģīto etnisko situāciju, Krievija ir centusies diskreditēt Latvijas un Igaunijas starptautisko prestižu, apgalvodama, ka šajās valstīs tiek pieļauti masveida cilvēktiesību pārkāpumi. Turklāt viens no galvenajiem briesmu avotiem no Krievijas puses ir tās attīstības neprognozējamība. Latvijas stāvokli drošības ģeopolitiskajā aspektā vēl vairāk sarežģī apstākļi, ka Krievija ir lielvalsts, kuras viedokli pasaulē ņem vērā un ar kuras interesēm rēķinās. Arī NATO valstu vadītāji vairākkārt ir atzinuši, ka viens no Eiropas drošības pamatelementiem šobrīd un turpmāk ir labu partnerattiecību uzturēšana ar Krieviju.

Latvija pieder pie to valstu grupas, kas savu neatkarību atguva līdz ar aukstā kara beigām un sekojošajām pārmaiņām starptautiskās sistēmas struktūrā. Šajā pārejas periodā, kad Latvija vēl tikai veidojās par suverēnu valsti, tās politiķi un drošības eksperti centās rast atbildes uz diviem jautājumiem:

1. Kādā veidā garantēt Latvijas valstiskās suverenitātes neatgriezeniskumu?
2. Uz kuru no iespējamajām alternatīvām savā ārpolitikā Latvija centīsies orientēties nākotnē?

Sākotnējie centieni formulēt Latvijas ārējo un drošības politiku izpaudās tādējādi, ka mūsu valsts politiķi akceptēja un īstenoja jebkuru darbību, kas atjaunoto Latvijas valsti attālināja no realitātes, kurā tā bija atradusies iepriekšējos piecdesmit gadus. Ne vienmēr šī taktika bija pietiekami izsvērta un apdomāta, jo tās pamatā nebija detalizēta ārpolitiskās virzības un prioritāšu plāna. Pirmie Latvijas soļi ārpolitikā, lai arī neapzināti, tomēr

iezīmēja valsts turpmākās ārpolitiskās orientācijas virzienus. Četrus gadus pēc neatkarības atgūšanas – 1995. gada aprīlī – tika pieņemta pirmā Latvijas Republikas ārpolitikas koncepcija. Tas ir dokuments, kas raksturo Latvijas ārpolitikas īstermiņa un ilgtermiņa mērķus, intereses un orientāciju. Koncepcijā teikts, ka Latvijas ārpolitikas svarīgākais uzdevums ir valsts neatkarības nostiprināšana un tās neatgriezeniskuma nodrošināšana, ko iespējams panākt, "integrējoties pasaules un Eiropas drošības, politiskajās un ekonomiskajās struktūrās, piedaloties starptautiskās politikas formulēšanā, saimniecisko sakaru daudzveidošanā un veicinot Latvijas un Eiropas stabilitāti un drošību".

Beidzoties aukstajam karam, NATO ir vienīgā organizācija pasaulē, kas savām dalībvalstīm sniedz reālas drošības garantijas. Papildus tam, NATO valstu starpā eksistē cieša sadarbība arī citās – nemilitārajās – jomās, un tam ir tikpat svarīga nozīme šo valstu drošības stiprināšanā. Tādēļ LR ārpolitikas koncepcijā tiek uzsvērts: "Sadarbībai ar NATO ir jāķļūst par vienu no Latvijas ārpolitikas galvenajiem virzieniem, jo tā ir ļoti nozīmīga no drošības viedokļa. Atsakoties no sadarbības ar NATO, Latvija izvēlētos izolāciju un atgriešanos Krievijas pastiprinātā ietekmē", kā arī "Latvija izmantos visas iespējas, lai kļūtu par pilntiesīgu NATO dalībvalsti. Latvija veicinās tādu NATO paplašināšanos, kas jebkurā tās posmā palielinās un nostiprinās ne tikai Latvijas, bet arī Eiropas drošību". Sadarbība ar NATO un virzība uz alianses pilntiesīgas dalībvalsts statusa iegūšanu ir tikai viens no Latvijas ārpolitikas uzdevumiem, tomēr, ņemot vērā arvien pieaugošo Ziemeļatlantijas alianses lomu Eiropas jaunās drošības arhitektūras veidošanā, šī uzdevuma nozīme ir neaizstājama, Latvijas iestāšanās NATO būtu ideāls valsts drošības problēmu risinājums.

LATVIJAS UN NATO SADARBĪBA

Ievērojot pētījumā par NATO paplašināšanu minētos alianses dalībvalstu loka palielināšanas principus, ir skaidrs, ka Ziemeļatlantijas Līguma Organizācijas paplašināšana Austrumu virzienā vēl šajā gadsimtā ir apšaubāma. Tajā pašā laikā visas NATO kandidātvalstis vismaz formāli saglabās iespēju pievienoties aliansei, ja tās pietiekami aktīvi līdzdarbosies NATO un tās partnervalstu sadarbības programmās un ja starptautiskā situācija būs labvēlīga alianses paplašināšanai. Arī Latvijai un pārējām Baltijas valstīm, kuru iespējas iestāties NATO, ņemot vērā to sarežģīto drošības situāciju, dažādu ekspertu vērtējumā ir salīdzinoši zemas, ir jāizmanto visas sadarbības iespējas, ko piedāvā NACC un "Partnerattiecības mieram". Darbojoties šajās programmās, Latvija ne vien līdzdarbosies miera, stabilitātes un drošības veidošanā Eiropā, bet arī stiprinās savu drošību un tuvināsies šai aliansei. Latvijai NATO sadarbības programmas ir viens no efektīvākajiem līdzekļiem, kā sekmēt valsts iesaistīšanos dažādos starptautiskos procesos un nepieļaut pretējo: "Jāpanāk, lai NATO attīstība un paplašināšanās neaprobežotos tikai ar Višegradas valstīm, jo tādā veidā Baltijas valstis tiktu atstātas izolācijā. Nepieciešams pierādīt, ka Latvija nākotnē var būt NATO dalībvalsts", t.i., Latvija ir spējīga "attīstīt praktisku sadarbību ar NATO valstu bruņotajiem spēkiem; pierādīt, ka Latvijai ir vērtības, kuras NATO dalībvalstis būtu ieinteresētas aizsargāt", teikts Latvijas ārpolitikas koncepcijā.

Latvija un NACC. Latvija ir to četrpadsmit Centrāl- un Austrumeiropas valstu vidū, kuras 1991. gada 20. decembrī piedalījās Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes dibināšanas sēdē. Kopš tā laika Latvijas ārlietu ministrs regulāri piedalās padomes ministru sanāsmēs, kurās tiek apspriestas dažādas drošības un ar to saistīto jomu aktualitātes partnervalstīs un visā reģionā. 1993. gada decembra un 1994. gada jūnija NACC ministru sanāsmju noslēguma dokumentos Latvijas delegācijas darba rezultātā tika minēta nepieciešamība izvest Krievijas Federācijas karaspēku no Baltijas

valstīm. Latvijas pārstāvji regulāri piedalās dažādās NACC aktivitātēs saskaņā ar NACC darba plānu, kura izstrādāšanā ņem līdzdalību arī Latvija. Aktīva līdzdalība NACC Latvijai ir īpaši svarīga, jo tas ir viens no forumiem, kas alianses partnervalstis kaut daļēji tuvina NATO drošības garantiju "lietussargam", pat ja šo valstu izredzes pilntiesīgi iekļauties Ziemeļatlantijas alianšē ir mazas.

Partnerattiecības mieram. Programma "Partnerattiecības mieram" šodien veido NATO un tās partnervalstu praktiskās sadarbības pamatu, ir nozīmīgs Eiropas jaunās drošības arhitektūras elements, kā arī ir viens no NATO kandidātvalstu soļiem ceļā uz pilntiesīgu līdzdalību Ziemeļatlantijas alianšē. Latvijai un pārējām Baltijas valstīm šī programma ir īpaši nozīmīga kā viens no drošības stiprināšanas veidiem. Pat ja Baltijas valstis nākotnē netiktu uzņemtas NATO, partnerattiecības veidos pamatu Latvijas, Lietuvas un Igaunijas līdzdalībai stabilākas un drošākas Eiropas veidošanā.

1994. gada 14. februārī Briselē LR ministru prezidents Valdis Birkavs parakstīja programmas "Partnerattiecības mieram" Pamatdokumentu, kas Latvijā tika novērtēts kā pirmais solis ceļā uz pilntiesīgu dalību NATO – nopietnākajām drošības garantijām, kādas Latvija nākotnē var iegūt. Latvijas pozitīvā attieksme pret NATO valstu iniciatīvu bija zināma vēl pirms Pamatdokumenta oficiālās saņemšanas, un LR ārlietu ministrija darīja visu iespējamo, lai ātrāk to parakstītu, t.i., demonstrētu Latvijas patieso ieinteresētību turpmāko attiecību ar Ziemeļatlantijas aliansei veidošanā.

1994. gada 12. jūlijā LR valdība apstiprināja iesniegšanai NATO Latvijas Piedāvājuma dokumentu, un 18. jūlijā ministru prezidents Valdis Birkavs to iesniedza NATO ģenerāksekretāra vietniekam S. Balandzīno. Šis Priekšlikuma dokuments ir pamats Latvijas un NATO ikgadējai individuālās partnerattiecību programmas izstrādāšanai, kurā tiek norādīti jau konkrēti abu bušu sadarbības soļi.¹⁵ Latvijas Piedāvājuma dokuments sastāv no divām daļām, kurās tiek deklarēti NATO un Latvijas sadarbības politiskie mērķi un militāri politiskās sadarbības virzieni un veidi.

Sadarbības politiskie mērķi. Latvijas drošības pamatā ir stabilitāte Eiropā un demokrātisko un tirgus reformu īstenošana valsts iekšienē, tādēļ Latvijas priekšlikuma dokumentā tiek uzsvērtā valsts ārējās un drošības politikas viennozīmīga orientācija uz šo mērķu sasniegšanu. Latvija – uzskatāma, ka NATO ir Eiropas jaunās drošības arhitektūras svarīgākā struktūra, kas dod reālas drošības garantijas savām dalībvalstīm – atzīst tos principus, kas ietverti alianses dibināšanas līgumā, un tiecas pēc pilntiesīgas līdzdalības Ziemeļatlantijas alianses struktūrās. LR visnotaļ apsveic alianses valstu iniciatīvu "Partnerattiecības mieram" un izsaka savu vēlēšanos tai pievienoties, lai sekmētu Latvijas tuvināšanos NATO.

Darbojoties partnerattiecībās, Latvija ne vien ievēros visus noteikumus, uz kuriem šīs partnerattiecības tiek balstītas, bet arī īpaši sekmēs visu trīs Baltijas valstu sadarbību militārajā un politiskajā jomā. Igaunijas, Latvijas un Lietuvas sadarbība ir ļoti nozīmīga kā šo valstu drošībai, tā arī starptautiskajam prestižam.

Iniciatīvas "Partnerattiecības mieram" pamatdokumenta 8. pantā minēts, ka NATO sniegs savām partnervalstīm konsultācijas gadījumos, kad tieši tiks apdraudēta šo valstu robežu neaizskaramība, politiskā neatkarība vai drošība. Tajā pašā laikā netiek norādīts, ko nozīmē "tieši draudi", kuru gadījumā puses noturēs konsultācijas, tādēļ Latvijas puse savā piedāvājuma dokumentā aicina aliansi izstrādāt detalizētu mehānismu šīm konsultācijām, "lai ļautu partnervalstīm pārlicināties, ka šīs konsultācijas darbosies ārkārtas vai krīzes situācijās". Latvija piedāvā konsultācijas ar aliansi izmantot sekojošu draudu gadījumā:

- * radikālas un straujas politiskās pārmaiņas Eiropā, kas rada politiskās situācijas destabilizāciju;
- * ārvalstu karaspēka klātbūtne Latvijas teritorijā bez Latvijas valdības piekrišanas;
- * Latvijas suverenitātes pārkāpšana vai draudi iejaukties tās iekšējās lietās;
- * nepamatota ārvalstu bruņoto spēku koncentrācija Latvijas robežu tuvumā;
- * Latvijas ekonomikas apzināta graušana no kādas citas valsts puses;

* ja kāda valsts neievēro ar Latviju noslēgtu politisko līgumu, tādējādi nopietni apdraudot Latvijas drošību.

Papildus Latvijas puse norāda, ka gadījumā, ja tās drošība tiks apdraudēta kādā no minētajiem veidiem, Latvijas tauta un valdība sagaida Ziemeļatlantijas alianses politisku atbalstu. Šo priekšlikumu pilnveidošana, konkretizācija un saskaņošana tiks veikta Latvijas un NATO turpmākā partnerattiecību dialoga laikā.

MILITĀRĀ UN POLITISKĀ SADARBĪBA

LR Piedāvājuma dokumenta militāri politiskās sadarbības bloku veido Latvijas un NATO vēlamo un perspektīvo sadarbības virzienu un Latvijas bruņoto spēku struktūru un uzdevumu uzskaitījums. Tas nepieciešams, lai sadarbību NATO un partnervalsts starpā padarītu skaidrāku un praktiskāku. Latvija turpmāk ir ieinteresēta sadarboties ar Ziemeļatlantijas Līguma organizāciju sekojošos virzienos:

Latvijas līdzdalībai NATO un partnervalstu militārajās mācībās, miera uzturēšanas operācijās un citos kopējos pasākumos ir nepieciešams veikt Latvijas militārā personāla svešvalodu (angļu valodas) prasmes apgūšanu gan Latvijā, gan ārzemēs. NATO valstu un Latvijas speciālistu sadarbība šo procesu ievērojami paātrinātu;

pietiekami aktīvas līdzdalības programmā "Partnerattiecības mieram" nodrošināšanai Latvija ir ieinteresēta savas pārstāvniecības izveidošanā Briselē, kur atrodas NATO politiskās vadības centrs, kā arī "Partnerattiecību mieram" koordinācijas centrā Monsā. Kopš 1995. gada janvāra sākuma Latvijas pārstāvis NATO jeb sakaru (*liaison*) virsnieks ir Didzis Nīmants. Politiski viņš ir pakļauts LR vēstniekam Briselē, bet savā militārajā un operatīvajā darbībā – nacionālo bruņoto spēku (NBS) komandierim un aizsardzības ministram. Paredzams, ka nākotnē Latviju Monsā pārstāvēs divi vai trīs sakaru virsnieki. Pārstāvniecības uzturēšana izmaksā dārgi, jo Latvijai pašai jāsedz visi izdevumi.¹⁶ Šajā sakarā Lielbritānija ir sniegusi palīdzību pārstāvniecībai nepieciešamā tehniskā aprīkojuma iegādei;

ņemot vērā, ka Latvijas aizsardzības sistēma tiek veidota

no jauna, mūsu virsniekiem ir svarīgi iepazīties ar NATO pieredzi aizsardzības plānošanā un finansēšanā, kā arī sadarboties Latvijas aizsardzības doktrīnas un ar to saistīto jautājumu izstrādāšanā. Arī Latvijas NBS personāla un dažādu aizsardzības speciālistu apmācīšanā Latvija cer uz visciešāko sadarbību ar NATO;

Latvijas NBS virsnieki un NATO pārstāvji turpmāk tiksies dažādos semināros un apmeklēs armijas vienības, piedalīsies kopējos manevros, štāba un taktiskajās mācībās un citos šāda veida pasākumos. Šiem mērķiem Latvija NATO piedāvā izmantot Latvijā esošos mācību poligonus;¹⁷

nākotnē Latvija vēlētos sadarboties ar NATO šādos virzienos: NBS struktūru veidošanā atbilstoši alianses prasībām un modeļiem; Baltijas miera uzturēšanas spēku bataljona (BALTBAT) veidošanā, apmācībā un apgādē; vienotas gaisa telpas un teritoriālo ūdeņu kontroles sistēmas un militāro sakaru tīkla izveidošanā; pastāvīgu militāro sakaru izveidošanā un uzturēšanā ar NATO valstu štābiem; NATO militārās vadības principu apgūšanā; pieredzes apmaiņā un konsultācijās militārās tehnoloģijas un zinātnes jautājumos; NATO informācijas centra atvēršanā Rīgā.¹⁸

1995. gada 8. februārī Latvija un NATO vienojās par Latvijas individuālo sadarbības programmu. Tajā ir aptvertas aptuveni 30 "pamata" un 50 "tiešas" darbības, tajā skaitā mācības, informācijas apmaiņa, konsultācijas, kopīgi karaspēku vienību vingrinājumi. Gada laikā Latvija ir ņēmusi dalību lielākajā daļā partnerattiecību pasākumu, kas minēti Latvijas un NATO individuālās sadarbības plānā. Latvijas karavīri piedalījās arī divās lielākajās militāro vienību mācībās, kas noritēja partnerattiecību 1995. gada darba plāna ietvaros: "Operation Cooperative Nugget" ASV augustā un "Cooperative Jaguar" Dānijā oktobrī. Mūsu karavīru militārā sagatavotība, organizētības līmenis un prasme tikt galā ar uzticētajiem uzdevumiem tika novērtēta atzinīgi.

Baltijas valstu Miera uzturēšanas spēku bataljona BALTBAT izveidošana ir viens no Baltijas valstu nozīmīgākajiem sasniegumiem ārpolitikā kopš neatkarības atjaunošanas. 1993. gada augustā Igaunijas, Latvijas un Lietuvas prezidenti tikšanās laikā Jūrmalā paziņoja, ka visas trīs valstis turpmāk sadarbosies kopējas miera

uzturēšanas vienības izveidē, Baltijas valstu vienotības stiprināšanā un to ātrākā integrācijā starptautiskajā sabiedrībā. Iniciatīva guva atbalstu Ziemeļvalstīs, un 1994. gada septembrī Baltijas valstu, Ziemeļvalstu un Lielbritānijas aizsardzības ministri Kopenhāgenā parakstīja memorandu par BALTBAT izveidošanu. Saskaņā ar memorandu BALTBAT ir viens no tā dalībvalstu ieguldījuma veidiem miera un stabilitātes veicināšanā Eiropā un pasaulē, kas, ņemot vērā NATO valstu 1994. gada janvāra iniciatīvu par jaunu partnerattiecību uzsākšanu ar Centrāl – un Austrumeiropas valstīm, tiek īstenots atbilstoši šo partnerattiecību garam.

BALTBAT veidotāji paredz, ka tas varēs sākt savu uzdevumu pildīšanu 1996. gada otrajā pusē, bet līdz tam bataljona karavīriem un virsniekiem būs apmācības, kur viņi tiks sagatavoti miera uzturēšanas operāciju veikšanai nepieciešamajām iemaņām un specifikai. Ādažu poligonā ir izveidots BALTBAT mācību centrs. Lielbritānijas instruktori BALTBAT personālam māca angļu valodu un rietumu militārās izglītības pamatus, savukārt, Ziemeļvalstu virsnieki – miera uzturēšanas operāciju specifiku, starptautisko likumdošanu u.c. Vairākas valstis finansiāli ir atbalstījušas BALTBAT mācību centra iekārtošanu kopsummā par vairākiem miljoniem latu.

Latvijas iespējas pilnvērtīgi iesaistīties dažādos partnerattiecību pasākumos un citās NATO organizētajās aktivitātēs ievērojami apgrūtina naudas trūkums. Lai arī piedalīšanās programmā "Partnerattiecības mieram" ir viens no Latvijas ārpolitikas pamatzudevumiem, 1995. gadā no valsts budžeta šim mērķim līdzekļi netika atvēlēti. Līdz šim Latvijas militāro un civilpersonu piedalīšanos programmas ietvaros rīkotajos semināros un mācībās pārsvarā finansēja NATO valstis – īpaši ASV, bet gadījumos, kad Latvijas pusei pašai bija jāsedz ar aktivitātēm saistītie izdevumi, nauda tika meklēta no Aizsardzības ministrijas iekšējām rezervēm. Nenoliedzami, ka NATO valstis izprot sarežģīto situāciju, kādā atrodas bijušās PSRS republikas un pārējās Varšavas bloka valstis, tomēr katras valsts prestižam un iezredzēm pievienoties aliansei svarīgi ir rast nepieciešamos līdzekļus pašai, lai tādējādi demonstrētu savu ieguldījumu arī Euro-

pas kopējās drošības un stabilitātes stiprināšanā. Saskaņā ar pašreizējo valsts budžeta politiku Latvijas NBS ik gadu tiek atvēlēti aptuveni 2 % no valsts budžeta izdevumu daļas (salīdzinājumam Igaunijā – 4 %, bet Lietuvā – 5,5 %), jeb 0,8 – 0,85 % no Latvijas nacionālā kopprodukta. Turpmāk, attīstot sadarbību ar NATO, Latvijai pašai būs jārod līdzekļi, lai piedalītos kopīgās militārās mācībās, miera uzturēšanas operācijās, veiktu Latvijas armijas standartu pielīdzināšanu NATO valstu armijās lietotajiem.¹⁹

Ir saprotams, ka katras valsts panākumi savu ārpolitisko mērķu īstenošanā ir lielā mērā atkarīgi no šīs valsts starptautiskā prestiža. Valsts ārēja pasivitāte un gaušanās par iekšpolitiskām problēmām ievērojami traucē tās ārējā tēla veidošanu. Ja Latvija vēlas būt viena no tām valstīm, kuru intereses netiek atstātas bez ievērības, tai ir aktīvi jāpiedalās dažādu starptautisku problēmu risināšanā, ja vien šāda līdzdalība tiek gaidīta no Latvijas. Šodien viena no iespējamo Latvijas ārpolitisko darbību formām ir piedalīšanās starptautiskajās miera uzturēšanas operācijās. Latvijas politiķi dažādos starptautiskos forumos un tikšanās reizēs ir vairākkārt paziņojuši, ka Latvijai ir liela interese par piedalīšanos kopējā miera uzturēšanā bijušajā Dienvidslāvijā. 1995. gadā Latvija mēģināja nosūtīt sava miera uzturēšanas spēku vada karavīrus uz konflikta rajonu Balkānos. Sākotnēji Latvijas vads tika apmācīts Dānijā, no kurienes tam bija jādodas uz konflikta zonu, taču karavīri bija spiesti atgriezties mājās, līdz Horvātijai netikuši. ANO DP bija nolēmusi izvest miera uzturēšanas spēkus no Horvātijas, un tādēļ Latvijas vadam netika piešķirts šīs organizācijas mandāts, kas atļauj valstu vienībām ņemt daļu miera uzturēšanas operācijās. Tomēr Latvijas neveiksme, sūtot savus karavīrus uz konflikta zonu bijušajā Dienvidslāvijā, nebija saistīta vienīgi ar ANO nostājas maiņu, bet arī ar Saeimas ilgo vilcināšanos dot atļauju vada nosūtīšanai.

Ziemeļatlantijas alianses vadītajos miera uzturēšanas spēkos IFOR (*Peace Implementation Force*), kas turpmāk saskaņā ar vēsturisko vienošanos Deitonā palīdzēs nodibināt mieru Bosnijā, NATO valstis ir uzaicinājušas piedalīties arī Latvijas karavīrus, kuri varētu darboties NATO miera spēku

Dānijas bataljona sastāvā. Latvijai ir vitāli svarīgi izmantot šo iespēju un tādējādi parādīt savu vēlēšanos un spēju piedalīties stabilākas un drošākas Eiropas veidošanā.

NĀKOTNES IZREDZES

Latvijas iespējamā līdzdalība Ziemeļatlantijas aliansē ir tikusi apspriesta dažādos forumos, konferencēs un publikācijās presē. Viedokļi ir dažādi. Vieni uzskata, ka, veiksmīgi iesaistoties programmā "Partnerattiecības mieram" un citos NATO pasākumos, Latvijas izredzes nemaz nav tik sliktas, toties otri apgalvo, ka dažādu faktoru ietekmē Latvijai būs jāsamierinās ar palikšanu ārpus alianses, un drošības garantijas jāmeklē citās starptautiskās organizācijās.

Līdz šim izteiktās pārdomas un minējumus apvienoja viens – pašu NATO dalībvalstu uzskatu dažādība un skaidras alianses paplašināšanas politikas trūkums. Zināma noteiktība tika ieviesta 1995. gada beigās, kad atklātai tika darīts zināms pētījums par NATO paplašināšanu (skat. apakšnodaļu "Pētījums par NATO paplašināšanu"). Kādas šī pētījuma kontekstā ir Latvijas izredzes kļūt par pilntiesīgu NATO dalībvalsti?

Pirmkārt, NATO oficiālā nostāja joprojām paliek tāda, ka neeksistē nekāds alianses dalībvalstu uzņemšanas grafiks un, kā to vizītes laikā Igaunijā 1995. gada novembrī apliecināja ASV Aizsardzības ministrs Viljams Perijs, Baltijas valstis nav norādītas "trešajā ešelonā" aiz Centrāleiropas valstīm. Savukārt, ASV vēstnieks NATO Roberts Hanters, uzstājoties 1995. gada decembrī Latvijas Ārpolitikas Institūta organizētajā konferencē "*Baltijas valstis ceļā uz Eiropas Savienību un NATO*", vairākkārt uzsvēra, ka baltiešu izredzes tikt uzņemtiem Ziemeļatlantijas aliansē ir atkarīgas no viņu pašu mērķtiecīgas rīcības. NATO oficiāli pagaidām neizvirza nekādas prioritātes attiecībā uz jaunu dalībvalstu uzņemšanu.

Otrkārt, pētījuma par NATO paplašināšanu un citu alianses oficiālo dokumentu detalizēta analīze un dažādu NATO amatpersonu "kuluāru" izteikumi liecina, ka Ziemeļatlantijas alianse, ierosinādama programmu "Partnerattiecības mieram" un

izstrādājama pētījumu par organizācijas paplašināšanu, ir radījusi kārtējo ģeniālo "divvirzienu" politiku attiecībā pret Centrāl- un Austrumeiropas valstīm, kā arī Krieviju. Baltijas valstu gadījumā tas nozīmē, ka no vienas puses, tiek saglabātas visas formālās iespējas šīm valstīm pievienoties NATO, tādējādi radot pamatu to integrācijai kopējā Eiropas jaunās drošības arhitektūrā (kas gan sekmēs pirmām kārtām tieši rietumvalstu drošību un tikai pēc tam dos zināmas drošības garantijas pašām Baltijas valstīm). No otras puses, NATO valstu kompleksā jeb sistēmiskā pieeja Eiropas drošības problemātikai un dažādu uzņemšanas kritēriju radīšana liecina, ka tieši Latvija, Lietuva un Igaunija varētu piederēt pie tām valstīm, kuras vismaz paredzamā nākotnē (10 – 15 gados) aliansē neiestāsies. Šeit jāpiezīmē, ka tieši šie gadi būs Latvijas neatkarībai izšķirošie.

Treškārt, NATO paplašināšanas analītiķiem sevišķa uzmanība būtu jāpievērš vienam no svarīgākajiem elementiem alianses Eiropas kompleksās drošības politikā – Krievijai. Lai arī, veidojot Eiropas jauno drošības arhitektūru, NATO ņems vērā procesus visā Eiroatlantijas telpā, lai arī formāli nevienai valstij netiek dotas veto tiesības alianses paplašināšanas jautājumā, Centrāl- un Austrumeiropas valstīm gribot negribot būs jārēķinās ar īstenību, proti, NATO un Krievijas (īpaši ASV un Krievijas) savstarpējo attiecību gaisotne ievērojami ietekmēs lēmuma pieņemšanu par alianses paplašināšanu. Jāņem vērā, ka vairākas NATO dalībvalstis varētu teikt "nē" alianses paplašināšanai, ja šāds solis apgrūtinās jau tā sarežģītās attiecības ar Krieviju.

Ceturtkārt, Latvijas vēlēšanās iestāties NATO līdz šim ir bijusi pamatota ar drošības apsvērumiem un atziņu par nepieciešamību Latvijai integrēties Rietumu struktūrās. Diemžēl netiek objektīvi izvērtēts, cik tas izmaksās un vai reāli esam spējīgi būt par vienas vai otras struktūras locekļiem? Finansiāli bez palīdzības no ārpuses Latvija nav un vēl ilgi nebūs spējīga būt par pilnvērtīgu partneri NATO sabiedrotajiem. Baltijas valstis šobrīd ir vienīgās NATO kandidātvalstis, kuru prasība pēc līdzdalības NATO galvenokārt tiek saistīta ar t. s. "cieto" drošības garantiju meklējumiem, bet tajā pašā laikā Igaunija, Latvija un Lietuva vēl

nespēj, daudzprāt, pārkāpt līniju, kas šķir drošības patērētājvalstis no valstīm – drošības piegādātājām. Ievērojot NATO dibināšanas līgumā deklarēto alianses kolektīvās aizsardzības prioritāti un nozīmi, vienīgi drošības piegādātājvalstīm ir paredzēta vieta organizācijā.

Ņemot vērā iepriekš minēto, svarīgs kļūst jautājums, vai iestāšanās NATO jāsaglabā par ārpolitikas prioritāti arī turpmāk? Atbilde ir viennozīmīga – jā, tikai vārds "iestāšanās" būtu jāizprot kā "virzība uz", t. i., līdzdalība jaunās Eiropas drošības arhitektūras veidošanā. Ievērojot NATO būtisko lomu šajā procesā, kā arī politiskās attīstības likumsakarības Eiropā kopumā, Latvijai ir jāpievienojas rietumvalstu "spēles noteikumiem", tādējādi nepieļaujot pašizolāciju un vienlaicīgi izmantojot tās iespējas, ko dod sadarbība partnerattiecību ietvaros. Daudz aktīvāka iesaistīšanās programmā "Partnerattiecības mieram", kā arī to uzdevumu, kas ietverti pētījumā par NATO paplašināšanu, pakāpeniska izpilde un iekšpolitisko reformu turpināšana dotu Latvijai un pārējām Baltijas valstīm t. s. "mīkstās" drošības garantijas, kuras jāpapildina ar integrāciju citās starptautiskās organizācijās un valstu savienībās, kuru mērķi un praktiskā politika veicinātu Latvijas neatkarības neatgriezeniskuma nostiprināšanos un tautas labklājību.

SVARĪGĀKIE NOTIKUMI NATO ATTĪSTĪBĀ

- Gads
- 1948 Nodibināta Briseles līguma organizācija jeb Rietumu Savienība.
- 1949 Stājas spēkā Vašingtonas līgums par NATO izveidošanu.
- 1951 Parakstīts Eiropas Aizsardzības kopienas (EAK) līgums.
- 1952 Grieķija un Turcija tiek uzņemtas NATO.
- 1954 Francija noraida EAK līguma ratifikāciju.
Parizē noslēgta vienošanās par Briseles līguma organizācijas pārveidošanu par Rietumeiropas Savienību (RES), kam pievienojas Rietumvācija un Itālija.
Rietumvācija kļūst par NATO dalībvalsti.
- 1966 Francija atstāj NATO militāro vadību.
- 1967 Ziemeļatlantijas Padome apstiprina Hārmela ziņojumu par alianses nākotnes pamatuzdevumiem.
- 1975 Tiek parakstīts Helsinku Nobeiguma akts.
- 1982 Spānija pievienojas NATO.
- 1984 Sākas RES "reaktivācijas" periods.
- 1991 Tiek izveidota NACC.
- 1993 NATO un RES piedalās kopējās embargo operācijās Bosnijā un Hercegovinā.
- 1994 Ierosināta programma "Partnerattiecības mieram".
- 1995 NATO dara zināmu atklātībai pētījumu par alianses paplašināšanu.
NATO kopā ar savām partnervalstīm, īstenojot Bosnijas miera līgumu, sāk bijušajā Dienvidslāvijā alianses vēsturē lielāko militāro operāciju.

ZIEMEĻATLANTIJAS LĪGUMS

Vašingtonā, 1949. gada 4. aprīlī

(Tulkots no NATO Handbook, NATO Office of Information and Press, Brussels 1995)

Ši līguma parakstītājpuses apliecina savu uzticību Apvienoto Nāciju Organizācijas Hartā ietvertajiem mērķiem un principiem, kā arī savu vēlmi sadzīvot miermīlīgi ar visām tautām un valdībām.

Puses apņemas sargāt savu tautu brīvību, kopējo mantojumu un civilizāciju, balstoties uz demokrātijas, indivīda brīvības un likuma spēka pamata.

Puses tiecas veicināt stabilitāti un labklājību Ziemeļatlantijas telpā.

Puses apņemas apvienot centienus kolektīvas aizsardzības un miera un drošības saglabāšanas labā.

Tāpēc puses pievienojas šādam Ziemeļatlantijas līgumam.

1. pants

Atbilstoši Apvienoto Nāciju Organizācijas Hartai, puses apņemas jebkuru starptautisku strīdu, kurā tās ir iesaistītas, atrisināt miermīlīgi un tādā veidā, lai nebūtu apdraudēts starptautiskais miers un drošība un tiesības, kā arī savās starptautiskajās attiecībās atturēties no vardarbības draudiem vai tās lietošanas tādā veidā, kas neatbilst Apvienoto Nāciju Organizācijas mērķiem.

2. pants

Puses dos savu ieguldījumu miermīlīgu un draudzīgu starptautisko attiecību veicināšanā, stiprinādamas savas brīvās institūcijas, veicinādamas labāku izpratni par principiem, uz kuriem šīs institūcijas ir balstītas, un veicinādamas priekšnoteikumus stabilitātei un labklājībai. Puses centīsies novērst jebkuru konfliktu starptautiskajās saimnieciskajās attiecībās un veicinās saimniecisko sadarbību savā starpā.

3. pants

Lai efektīvāk īstenotu šajā līgumā paustos mērķus, puses katra atsevišķi un visas kopā, izmantodamas nepārtrauktu un efektīvu pašpalīdzību un savstarpēju atbalstu, saglabās un attīstīs savu individuālo un kolektīvo spēju atvairīt bruņotu uzbrukumu.

4. pants

Puses apspriedīsies visas kopā ikreiz, kad kāda no pusēm uzskatīs, ka tiek apdraudēta jebkuras puses teritoriālā integritāte, politiskā neatkarība vai drošība.

5. pants

Puses vienojas, ka bruņots uzbrukums vienai vai vairākām pusēm Eiropā vai Ziemeļamerikā tiek uzskatīts par uzbrukumu visām pusēm, tāpēc puses paziņo, ka šāda bruņota uzbrukuma gadījumā katra no pusēm, atbilstoši individuālās un kolektīvās paš aizsardzības principiem, kuri ir izklāstīti Apvienoto Nāciju Organizācijas Hartas 51. pantā, nekavējoties palīdzēs tai pusei vai pusēm, pret kurām ir vērstas attiecīgais uzbrukums, rīkojoties atsevišķi un kopā ar pārējām pusēm un veicot visu nepieciešamo darbību, tajā skaitā arī bruņota spēka, lietošanu, lai atjaunotu un saglabātu Ziemeļatlantijas telpas drošību.

Puses nekavējoties ziņos Drošības padomei par jebkuru šādu bruņotu uzbrukumu un tam sekojošo pretrīcību. Šo pretrīcību puses pārtrauks brīdī, kad Drošības padome būs spērusi nepieciešamos soļus, lai atjaunotu un saglabātu starptautisko mieru un drošību.

6. pants²⁰

Attiecībā uz 5. panta mērķiem, par bruņotu uzbrukumu vienai vai vairākām pusēm tiek uzskatīts bruņots uzbrukums, kas vērstas pret:

jebkuras puses teritoriju Eiropā vai Ziemeļamerikā, Francijas Alžīrijas departamentiem²¹, Turcijas teritoriju, vai jebkuru salu, kas atrodas jebkuras puses jurisdikcijā un atrodas Ziemeļatlantijas telpā līdz ziemeļu tropu lokam; jebkuras puses bruņotajiem spēkiem, kuģiem vai lidmašīnām, kas

atrodas minētajās teritorijās vai virs tām, vai arī jebkurā Eiropas daļā, kurā šā līguma spēkā stāšanās brīdī atradās jebkuras puses okupācijas karaspēks, vai arī Vidusjūrā vai Ziemeļatlantijas telpā līdz ziemeļu tropu lokam.

7. pants

Šis līgums nekādā veidā neietekmē to pušu, kuras ir Apvienoto Nāciju Organizācijas dalībvalstis, tiesības un pienākumus atbilstoši ANO Hartai, nedz arī Drošības padomes primāro atbildību par starptautiskā miera un drošības uzturēšanu.

8. pants

Katra puse paziņo, ka neviena no starptautiskajām saistībām, kas pašlaik ir spēkā starp to un citu pusi vai jebkuru citu valsti, nav pretrunā ar šā līguma noteikumiem, un apņemas neiesaistīties nekādās starptautiskās saistībās, kas ir pretrunā ar šo līgumu.

9. pants

Puses ar šo līgumu izveido padomi, kurā ir pārstāvēta katra puse un kuras uzdevums ir risināt jautājumus, kas saistīti ar šā līguma pildīšanu. Padome ir organizējama tā, lai tā eventuāli varētu sanākt nekavējoties un jebkurā laikā. Padomei jāizveido nepieciešamās papildu institūcijas, to vidū nekavējoties jāizveido aizsardzības komiteja, kuras uzdevums ir dot ieteikumus šā līguma 3. un 5. panta pildīšanai.

10. pants

Puses, vienbalsīgi vienodamās, var par šā līguma parakstītājvalsti uzaicināt jebkuru citu Eiropas valsti, kas ir spējīga atbalstīt šā līguma principus un dot ieguldījumu Ziemeļatlantijas telpas drošības nodrošināšanā. Valsts, kura saņem šādu uzaicinājumu, var kļūt par līguma parakstītājvalsti, iesniedzot attiecīgus pievienošanās dokumentus Amerikas Savienoto Valstu valdībai. Amerikas Savienoto Valstu valdība paziņos katrai pusei par katra šāda dokumenta saņemšanu.

11. pants

Šis līgums ir apstiprināms un tā noteikumi izpildāmi atbilstoši katras puses konstitucionālajai procedūrai. Līguma apstiprināšanas dokumenti ir savlaicīgi iesniedzami Amerikas Savienoto Valstu valdībai, kas par katra dokumenta saņemšanu paziņos visām pusēm, kas apstiprināšanas dokumentus jau iesniegušas. Līgums stāsies spēkā starp tām valstīm, kas to apstiprinājušas, tajā brīdī, kad būs saņemti apstiprināšanas dokumenti no parakstītājvalstu vairākuma, tajā skaitā no Beļģijas, Kanādas, Francijas, Luksemburgas, Nīderlandes, Apvienotās Karalistes un Savienotajām Valstīm. Līgums stāsies spēkā attiecībā uz citām valstīm tajā dienā, kad būs saņemti to apstiprināšanas dokumenti.

12. pants

Desmit gadus pēc līguma spēkā stāšanās vai jebkurā brīdī pēc tam pusēm visām kopā jāapspiežas, ja kāda no pusēm to pieprasa, par šā līguma pārskatīšanu, ņemot vērā faktoros, kas attiecīgajā laika posmā ietekmē mieru un drošību Ziemeļatlantijas telpā, tajā skaitā universālu vai reģionālu pasākumu izstrādi, kas notiek saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas Hartu, ar mērķi uzturēt starptautisko mieru un drošību.

13. pants

Divdesmit gadus pēc līguma spēkā stāšanās jebkura puse drīkst no līguma izstāties vienu gadu pēc tam, kad tā iesniegusi savu denonsēšanas dokumentu Amerikas Savienoto Valstu valdībai. Amerikas Savienoto Valstu valdība pārējo pušu valdībām paziņos par katra denonsēšanas dokumenta saņemšanu.

14. pants

Līgums ir sastādīts angļu un franču valodā, un abi teksti ir autentiski. Līguma abi teksti ir novietojami Amerikas Savienoto Valstu valdības arhīvā. Amerikas Savienoto valstu valdība nodos pārējo parakstītājvalstu valdībām pienācīgi apstiprinātas līguma kopijas.

Pieņēmuši NATO valstu un valdību vadītāji
Ziemeļatlantijas Padomes sēdē NATO galvenajā mitnē
Briselē 1994. gada 10. -11. janvārī
Parakstīts Briselē, 1994. gada 10. janvārī
(*Tulkots no NATO Handbook, NATO Office of
Information and Press, Brussels 1995*)

PARTNERATTIECĪBAS MIERAM Aicinājums

Mēs, Ziemeļatlantijas alianses valstu un valdību vadītāji, balstoties uz ciešo un ilgstošo sadarbību starp sabiedrotajiem Ziemeļamerikā un Eiropā, esam apņēmušies nostiprināt drošību un stabilitāti visā Eiropā. Tādēļ mēs vēlamies nodibināt ciešākas saites ar demokrātiskajām valstīm austrumos no mums. Mēs vēlreiz apstiprinām, ka, saskaņā ar Vašingtonas līguma 10. pantu, Ziemeļatlantijas alianse joprojām ir atvērta tām Eiropas valstīm, kas spēs realizēt līguma principus un dot savu ieguldījumu drošības stiprināšanā Ziemeļatlantijas telpā. Ņemot vērā izmaiņas politiskajā un drošības jomā visā Eiropā, mēs paredzam un apsveiktu NATO paplašināšanos, ietverot demokrātiskās valstis austrumos no mums, kā evolūcijas procesa sastāvdaļu.

Mēs šodien uzsākam tūlītēju un praktisku programmu, kas pārveidos NATO un programmas dalībvalstu attiecības. Šī programma piedāvā vairāk nekā tikai dialogu un sadarbību, tā nodibinās patiesas partnerattiecības – partnerattiecības mieram. Tāpēc mēs aicinām pārējās Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes un citas EDSA valstis, kas spēj un vēlas piedalīties šajā programmā, iesaistīties partnerattiecībās ar mums. Aktīvai dalībai partnerattiecību programmā būs liela nozīme, izvērtējot NATO paplašināšanās iespējas nākotnē.

Programma "Partnerattiecības mieram", kas tiks realizēta

ar Ziemeļatlantijas Padomes mandātu, nodibinās jauna tipa attiecības drošības jomā starp Ziemeļatlantijas aliansi un tās partneriem. Ziemeļatlantijas Padome uzaicinās programmas dalībvalstis partnerattiecību ietvaros iesaistīties politisko un militāro struktūru darbā NATO galvenajā mītnē. Partnerattiecību programma paplašinās un intensificēs politisko un militāro sadarbību Eiropā, paaugstinās drošību, mazinās draudus mieram un stiprinās valstu savstarpējās attiecības, veicinot praktisku sadarbību un uzticību mūsu alianses demokrātiskajiem pamatprincipiem. NATO sniegs konsultācijas ikvienai aktīvai partnerattiecību dalībvalstij, ja būs tieši draudi tās robežu neaizskaramībai, politiskajai neatkarībai vai drošībai. Tādā apmērā un ātrumā, kā to spēs un vēlēties pašas dalībvalstis, mēs strādāsim pie atklātības nodrošināšanas aizsardzības budžeta plānošanā, aizsardzības ministriju darbības pakļaušanas sabiedrības kontrolei, kopīgas plānošanas un mācībām, kā arī sagatavosim dalībvalstis kopīgām operācijām ar NATO spēkiem tādās jomās kā miera uzturēšana un glābšanas darbi, humanitārās palīdzības un cita veida operācijas, atkarībā no vienošanās.

Lai veicinātu ciešāku militāru sadarbību un savstarpēju aizvietojamību, sākot ar 1994. gadu, mēs partnerattiecību programmas ietvaros oranizēsīm kopīgus miera uzturēšanas manevrus. Lai koordinētu kopīgas militāras operācijas, mēs aicinām partnerattiecību dalībvalstis nosūtīt pastāvīgus pārstāvjus uz NATO galveno mītni un partnerattiecību koordinācijas centru Monsā (Belģija), kas ar Ziemeļatlantijas padomes mandātu veiktu partnerattiecību programmu īstenošanai nepieciešamo militāro plānošanu.

Savas pastāvēšanas divos gados Ziemeļatlantijas Sadarbības padome ievērojami padziļinājusi un paplašinājusi sadarbības apjomu. Mēs turpināsim darbu ar visiem mūsu partneriem šajā padomē, dibinot sadarbības attiecības visās alianses darbības jomās. Tā kā ir ievērojami paplašinājusies Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes darbība un izveidota programma "Partnerat-

tiecības mieram", mēs esam nolēmuši piedāvāt pastāvīgas telpas NATO galvenajā mītnē šīs padomes un citu partnerattiecību programmas dalībvalstu personālam, lai uzlabotu mūsu darba attiecības un veicinātu ciešāku sadarbību.

PARTNERATTIECĪBAS MIERAM

Procedūras dokuments

1. Atsaucoties uz NATO valstu un valdību vadītāju 1994. gada 10. – 11. janvāra tikšanās reizē izteikto aicinājumu, Ziemeļatlantijas alianses dalībvalstis un citas valstis, kas paraksta šo dokumentu un ir apņēmušās padziļināt savstarpēju politisko un militāro sadarbību, kā arī dot turpmāku ieguldījumu drošības stiprināšanā Eiroatlantijas telpā, ar šo izveido programmu "Partnerattiecības mieram" Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes ietvaros.

2. Šīs partnerattiecības izveidotas, lai paustu kopēju pārliecību, ka stabilitāte un drošība Eiroatlantijas telpā var tikt panākta tikai sadarbības un kopīgas rīcības rezultātā. Partnerattiecību pamatā ir tādas vispāratzītas vērtības kā cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzība un veicināšana, brīvības, taisnīguma un miera sargāšana. Iesaistoties partnerattiecībās, Ziemeļatlantijas alianses dalībvalstis un citas valstis, kas paraksta šo dokumentu, vēlreiz apliecina, ka apņēmušās saglabāt demokrātisku sabiedrību, kas brīva no spaidiem un iebiedēšanas, un ievērot starptautisko tiesību principus. Tās apliecina apņemšanos godīgi pildīt Apvienoto Nāciju Hartas saistības un Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas principus, īpaši uzsverot atturēšanos no spēka lietošanas vai tās draudiem pret jebkuras valsts teritoriālo integritāti vai politisko neatkarību, respektēt pastāvošās robežas un novērst nesaskaņas mierīgā ceļā. Tās vēlreiz apliecina, ka uzņēmušās Helsinku Nobeiguma akta un tam sekojošo EDSA dokumentu saistības, kā arī apstiprina, ka pildīs saistības un pienākumus, ko tās uzņēmušās atbrūnošanās un bruņojuma kontroles jomā.

3. Pārējās valstis, kas paraksta šo dokumentu, sadarbosies ar NATO, lai sasniegtu sekojošus mērķus:

- a) veicinātu nacionālās aizsardzības plānošanas un aizsardzībai nepieciešamo līdzekļu piešķiršanas procesa atklātību;
- b) nodrošinātu demokrātisku kontroli pār aizsardzības spēkiem;
- c) uzturētu spējas un gatavību, saskaņā ar konstitūciju, dot savu ieuldījumu operācijās, kurām mandātu devusi ANO un/vai par kurām ir atbildīga EDSA;
- d) attīstīt militāro sadarbību ar NATO, lai ar kopīgas plānošanas, mācību un manevru palīdzību stiprinātu šo valstu gatavību piedalīties miera uzturēšanas, meklēšanas un glābšanas darbu, humanitārās palīdzības un cita veida operācijās atkarībā no vienošanās;
- e) ilgtermiņa perspektīvā attīstītu spēkus, kas spētu labāk sadarboties ar Ziemeļatlantijas spēkiem.

4. Pārējās parakstītājas valstis iesniegs NATO vadībai Piedāvājuma dokumentus, norādot uz pasākumiem, ko tās veiks partnerattiecību politisko mērķu sasniegšanai, un nosaucot militāros un citus līdzekļus, ko varētu izmantot šīs programmas vajadzībām. NATO nāks klajā ar partnerattiecību mērķiem pieskaņotu mācību un citu pasākumu programmu. Balstoties uz šo programmu un iesniegto Piedāvājuma dokumentu, katra valsts izstrādās ar NATO individuālu partnerattiecību programmu.

5. Sagatavojot un īstenojot individuālās partnerattiecību programmas, pārējās parakstītājas valstis var pēc vienošanās ar NATO un, ja nepieciešams, attiecīgajām Beļģijas varas iestādēm, par saviem līdzekļiem izveidot Briselē savu pārstāvniecību NATO galvenajā mītnē. Tas atvieglos piedalīšanos sanāksmēs un darbībās Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes un partnerattiecību ietvaros, kā arī citos pasākumos pēc attiecīga ielūguma. Valstis nodrošinās arī personālu, līdzekļus, iekārtas un citu nepieciešamo saskaņotās partnerattiecību programmas īstenošanai. Savukārt NATO palīdzēs tām izstrādāt un izpildīt individuālo partnerattiecību programmu.

6. Pārējās parakstītājas valstis pieņem šādas nostādnes: valstis, kas plāno iesaistīties 3. d) pantā minētajās operācijās, piedalīsies, kad nepieciešams, attiecīgās NATO mācībās;

piedalīšanās partnerattiecību pasākumos notiks par to līdzekļiem, un tās centīsies uzņemties daļu izdevumu, kas saistīti ar kopīgu mācību sagatavošanu un norisi;

pēc attiecīgas vienošanās tās var nosūtīt savus pastāvīgos pārstāvjus uz Partnerattiecību koordinācijas centru Monsā (Beļģijā), kurš ar Ziemeļatlantijas Padomes pilnvaru nodarbosies ar militāro plānošanu, kas nepieciešama partnerattiecību programmu realizēšanai;

plānošanas un militāro mācību dalībniecēm būs pieejami noteikti NATO tehniskie dati, kas nepieciešami operāciju koordinētai realizēšanai;

realizējot EDSA aizsardzības plānošanas principu, NATO dalībvalstis un pārējās parakstītājas valstis apmainīsies ar informāciju par paveikto, lai veicinātu atklātību aizsardzības plānošanas un budžeta piešķiršanas jautājumos un nodrošinātu demokrātisku kontroli pār aizsardzības spēkiem;

tās var piedalīties savstarpējā informācijas apmaiņā par aizsardzības plānošanu un budžeta piešķiršanu, kas tiks attīstīta Ziemeļatlantijas Sadarbības padomes un "Partnerattiecību mieram" ietvaros.

7. Saskaņā ar apliecināto apņemšanos sasniegt programmā "Partnerattiecības mieram" ietvertos mērķus, Ziemeļatlantijas alianses dalībvalstis:

attīstīs plānošanas un pārskatu procesu ar pārējām parakstītājām valstīm, lai izveidotu pamatu tā potenciāla noteikšanai un novērtēšanai, ko varētu izmantot starpvalstu mācībās, manevros un operācijās kopīgi ar alianses spēkiem;

veicinās politisko un militāro koordināciju NATO galvenajā mītnē, lai nodrošinātu pārējām parakstītājām valstīm nepieciešamo vadību un ievirzi tādās partnerattiecību programmā ietvertajās jomās kā plānošana, mācības, manevri un doktrīnas pilnveidošana.

8. NATO sniegs konsultācijas ikvienai aktīvai partnerattiecību dalībvalstij, ja būs tieši draudi tās robežu neaizskaramībai, politiskajai neatkarībai vai drošībai.

- ¹ skatīt nodaļu "NATO institūcijas".
- ² termina lietojumu nav apstiprinājusi LZA terminoloģijas komisija
- ³ šāds atslābums bija sagaidāms, pateicoties vairākiem notikumiem abās valstīs:
- * 1952. gadā ģenerālis Eizenhauers tika ievēlēts par ASV prezidentu;
  - * 1953. gadā nomira Staļins;
  - * 1953. gadā PSRS paziņoja, ka tās rīcībā ir ūdeņraža bumba;
  - * 1953. gada jūlijā tika noregulēts konflikts Korejas pussalā.
- ⁴ Varšavas militāro paktu parakstīja PSRS, Albānija, Bulgārija, Čehoslovākija, Vācijas Demokrātiskā Republika, Ungārija, Polija un Rumānija.
- ⁵ termina lietojumu nav apstiprinājusi LZA terminoloģijas komisija
- ⁶ Francijas 1966. gadā izstājās no NATO Militārās komitejas un darbojās organizācijā tikai politiski.
- ⁷ 1995. gada decembrī Francija paziņoja par savu vēlēšanos daudz aktīvāk piedalīties Ziemeļatlantijas alianses militārajās struktūrās.
- ⁸ termina lietojumu nav apstiprinājusi LZA terminoloģijas komisija
- ⁹ termina lietojumu nav apstiprinājusi LZA terminoloģijas komisija
- ¹⁰ 1991. gada 1. jūlijā formāli tika izbeigta Varšavas militārā bloka pastāvēšana.
- ¹¹ Parīzes tikšanās laikā tika izdarītas maiņas arī pašā Briseles līgumā. Tā 4. punkts paredzēja dalībvalstu ciešu sadarbību NATO ietvaros, arī RES un NATO struktūru sadarbību.
- ¹² Kopš 1995. gada decembra NATO Ģenerālsēkretārs ir spānietis Havjērs Solana.
- ¹³ 1994. gadā Eiropas Drošības un Sadarbības Apspriede kļuva par pastāvīgu organizāciju Eiropas Drošības un Sadarbības Organizāciju – EDSO.
- ¹⁴ 1994. gadā Eiropas Drošības un sadarbības apspriede kļuva par pastāvīgu organizāciju:
Eiropas Drošības un sadarbības organizācija – EDSO.
- ¹⁵ Šo programmu izstrādāja Latvijas aizsardzības un ārietu ministriju kopīgi veidotā darba grupa, kas to iesniedza NATO 1995. gada 8. februārī. Programma saņēma atzinīgu novērtējumu no NATO speciālistu puses.
- ¹⁶ Viena sakaru virsnieka uzturēšanas izmaksas NATO ir aptuveni Ls 25 000 gadā.
- ¹⁷ Latvija piedāvā Ādažu poligonu, Lielvārdes un Tukuma lidlaukus, kā arī Bolderājas un Ventpils ostas.
- ¹⁸ Šādi centri pēc NATO noteikumiem var tikt atvērti tikai alianses dalībvalstīs, bet pārējās partnervalstīs tiek pieļauta informācijas centru jeb pārstāvniecību izveidošana neoficiālā statusā.
- ¹⁹ Pēc aizsardzības ministrijas aprēķiniem jauno standartu ieviešana varētu izmaksāt 3 līdz 4 miljonus latu.
- ²⁰ Teritoriju (5. pantā) definīciju mainīja atbilstoši Ziemeļatlantijas līguma protokola 2. pantam brīdī, kad līgumam pievienojās Grieķija un Turcija, kā

arī atbilstoši protokoliem, ko parakstīja, kad līgumam pievienojās Vācijas Federatīvā Republika un Spānija.

- ²¹ 1963. gada 16. janvārī Ziemeļatlantijas Padome noklausījās Francijas pārstāvja paziņojumu, kurā bija atgādināts, ka 1962. gada 1. jūlijā Alžīrijas iedzīvotāji, balsodami pašnoteikšanās referendumā, izteikuši atbalstu Alžīrijas neatkarībai sadarbībā ar Franciju, kā rezultātā Francijas Republikas prezidents 1962. gada 3. jūlijā oficiāli atzina Alžīrijas neatkarību. Tāpēc "Francijas Alžīrijas departamenti", kas bija minēti Ziemeļatlantijas līgumā, vairs neeksistēja un attiecīgajam tekstam līgumā vairs nebija jēgas. Pēc šī paziņojuma saņemšanas Ziemeļatlantijas Padome paziņoja, ka līguma teksts par Francijas Alžīrijas departamentiem ir zaudējis spēku ar 1962. gada 3. jūliju.